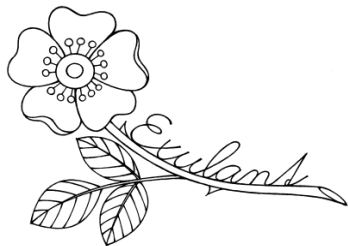

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 60 (2/2025)

zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

v letošním roce se nám sešlo několik „kulatých“ výročí, která bychom si měli připomenout. Především uplynulo 80 let od návratu velkého počtu potomků českých exulantů do „země otců“ po skončení 2. světové války. Dále 450 let od sepsání České konfese, 200 let od vybudování kostela v exulantském sboru v Zelově, 100 let od vzniku prvního reemigrantského sboru v „zemi otců“ – sboru Bratrské jednoty baptistů ve Vikýřovicích a náš spolek oslaví letos už 30 let od své formální registrace jako občanského sdružení.

Od minulého vydání věstníku se uskutečnila řada akcí, které náš spolek pořádal. V květnu proběhlo odhalení pamětní desky na Růžovém paloučku u Žaclěře. Velice děkujeme všem dárcům, kteří na pořízení památníku reemigrantům přispěli. Bez nich by nebyl. V příštím věstníku otiskneme všechny proslovy, které na paloučku zazněly.

Spolupracovali jsme s Církví československou husitskou a historickou společností VERITAS na pietní akci k uctění památky popravených českých pánů na Staroměstském náměstí. V červenci jsme uspořádali zájezd do Zelowa, kde jsme společně s místními evangelíky oslavili 200 let kostela a připomenuli si složitou, ale důležitou historii české emigrace.

Prosíme, věnujte v dalším textu pozornost pozvánce na tradiční setkání v neděli 31. srpna 2025 ve 14 hodin, které se letos nebude konat v Trpístech, ale ve sborovém domě ČCE ve Třech Sekerách u Mariánských Lázní.

V září nás čeká pravidelná konference a členská schůze. Jak je patrné z poslední strany věstníku, bude tentokrát ve sboru ČCE v Pardubicích. Děkujeme Vám všem za podporu, kterou našemu spolku prokazujete. Naši činnost můžete finančně podpořit na náš účet. Více naleznete na našich nových webových stránkách www.exulant.evangelnet.cz. Těšíme se na naše osobní setkání na dalších spolkových akcích.

Kateřina Tomínová

PŘEMÝŠLEJME SPOLEČNĚ

Milí čtenáři, osobně známí i neznámí, dovoluji, abych vás pozval k tomu, abychom společně přemýšleli o některých věcech a situacích, s kterými se setkáváme v dnešní době, a to na biblickém pozadí. Někdy se může stát, že budeme mít různé pohledy, ale většinou se asi shodneme. Předpokládám, že většina z vás má Bibli, ať je to v jakémkoliv překladu, a že mnozí z vás ji alespoň trochu znáte; je dnes dostupná pro každého. Celé bohatství Bible ovšem neobsáhneme za celý náš život, a dokonce nám důvěrně známé biblické texty nás mohou nejednou oslovit nově a aktuálně do situací, s kterými se setkáváme. Mohou nám pomoci leccos pochopit, potěšit nás, napomenout, přinést nám pokoj do naší bezradnosti nebo zdánlivé bezvýchodnosti. To proto, že **veškeré Písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti (2Tm 3,16).**

Začteme-li se do různých biblických pasáží, snadno nabudeme dojem, že některé jsou napsány v dnešní době, že ji dokonce nestranně

popisují. Jenže tím to nekončí. Jsou tam obsaženy rady, jsou uvedena i východiska. Začneme od první kapitoly Bible. Představuje Boha jako Stvořitele. Popisuje stvoření všeho – od pusté Země až po člověka. Mnozí to v dávné i nedávné minulosti popírali, a popírají i dnes. Apoštol Pavel píše v prvním století našeho letopočtu: **Boží hněv se zjevuje z nebe proti každé bezbožnosti a nepravosti lidí, kteří svou nepravostí potlačují pravdu. Vždyť to, co lze o Bohu poznat, je jim přístupné, Bůh jim to přece odhalil. Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže nemají výmluvu. Poznali Boha, ale nevzdali mu čest jako Bohu ani mu nebyli vděční, nýbrž jejich myšlení je zavedlo do marnosti a jejich scestná mysl se ocitla ve tmě** (Ř 1, 18-21). Dále, až do konce kapitoly, jsou uvedeny některé následky. Dokonce jako by to byla charakteristika naší současné společnosti: **Jsou plní nepravosti, podlosti, lakoty, špatnosti, jsou samá závist, vražda, svár, lest, zlomyslnost, jsou donašeči, pomlouváči, Bohu odporní, zpupní, nadutí, ... neposlouchají rodiče, ... nedovedou se s nikým snést, neznají lásku ani slitování** (Ř 1, 29-31). S tím vším, a s mnoha dalšími hříchy, se stále setkáváme, a nejednou s nimi musíme zápasit i my. Dostávají zcela konkrétní podobu. Narušují vzájemné vztahy mezi jednotlivci, mezi manželi, uvnitř rodin, mezi sousedy, národy, na mezistátní úrovni. Bylo tomu tak v minulosti, a je to stejné i dnes. **Všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy** (Ř 3,23).

I lidé mimo církevní prostředí mají alespoň nějaké povědomí o biblickém Desateru (viz 2M 20). Jeho principy by vlastně mohly stačit. Nejsou to na prvním místě zákazy nebo příkazy, ale popisují normální život, tedy takový, jaký má správně být. Odchylky přinášejí něco zlého – a z konstatování se stává zákaz nebo příkaz. Za jeho porušení přichází trest nebo jiný následek. Normální je přece nekrást, nedávat a nepřijímat úplatky, respektovat manželství, nezávidět, neusilovat o cizí majetek, pravidelně odpočívat, dodržovat smluvní ujednání atd. Tak bychom to mohli vyjádřit dnešní terminologií.

Ježíš Kristus odpovídá na dotaz: **Mistře, které přikázání je v zákoně největší?** (Mt 22,36) slovy: **Miluj Hospodina, Boha svého, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí. To je největší a první přikázání. Druhé je mu podobné: Miluj svého bližního jako sám sebe. Na těch dvou přikázáních spočívá celý Zákon i Proroci** (Mt 22, 37-40). Jinými slovy: Božím dobrým řádem pro člověka je vztah – bezvýhradný vztah lásky k milujícímu Bohu a vztah lásky k druhému člověku. Tam, kde je tohle v pořádku, lidé se nebudou vraždit, nebudou znásilňovat, nebudou devastovat přírodu, zaměstnavatelé nebudou vykořisťovat zaměstnance a zaměstnanci se nebudou snažit získat maximum jen pro sebe nebo se snažit podvádět. Tam, kde je správný vztah k Bohu i druhému člověku, nejsou potřebné stále nové zákony a trestní zákoníky, které mají ochránit společnost před šířením zla, ale ve skutečnosti vznikají proto, že ve společnosti něco není normální. Samy o sobě však nápravu nepřinášejí.

Nerespektování Božích principů s sebou přináší následky. Některé se projevují průběžně a dotýkají se všech lidí. Vždyť všichni lidé jsou hříšní. Nezapomeňme však také na to, že každý člověk jednou zemře, **a potom bude soud** (Žd 9,27). S tím se setkáme v Bibli mnohokrát (čti např. J 5, 25-29; Mt 25, 31-46). Na Boží soud při vzkříšení nepřijde ten, kdo je omlouštěn skrze víru v Ježíše Krista jako Božího Syna, který zemřel za nás, ale vstal z mrtvých, žije a bude na konci věků soudit lidstvo.

Velice rád se vracím k listu Efezským, který srozumitelně ukazuje na to, jaké je postavení Krista Ježíše a co s sebou přináší víra v něj. Vyjadřuje jasně stav před uvěřením a po uvěření v Ježíše jako Spasitele: **I vy jste ... dříve žili podle běhu tohoto světa, poslušni vládce nadzemských mocí, ducha, působícího dosud v těch, kteří vzdorují Bohu. I my všichni jsme k nim kdysi patřili; žili jsme sklonům svého těla, dali jsme se vést sobeckými zájmy, a tím jsme nutně propadli Božímu soudu tak jako ostatní** (Ef 2, 1-3). Platilo to nebo stále platí i o nás? Tohle se však mohlo či může změnit, jestliže vírou zareagujeme na Boží

slovo, jestliže uvěříme v Ježíše Krista, důvěrujeme mu a jednáme podle toho. Vždyť *milostí tedy spasení jste skrze víru. Spasení není z vás, je to Boží dar; není z vašich skutků, takže se nikdo nemůže chlubit. Jsme přece jeho dílo, v Kristu Ježíši stvoření k tomu, abychom konali dobré skutky, které nám Bůh připravil* (Ef 2, 9-10).

Na začátku tohoto zamyšlení jsme si citovali z 1. kapitoly listu Římanům charakteristiku lidstva bez víry v Boha. Citátem z Ef 2, 1-3 jsme si uvedli souhrnné vyjádření těžké skutečnosti. Neformální víra v Ježíše Krista, důvěrné společenství s ním, přináší s sebou radikální změnu. Stojí to za to si tuto epistolu přečíst celou. Uvedu jen strohý výběr znaků nového života: vysvobození z klamných vášní, pravdivost, nesetrvávání v hněvu, mravní čistota, pokora, spořádané manželství, manželská věrnost, laskavá výchova dětí a na ni navazující poslušnost dětí, patřičné vztahy k nadřízeným i podřízeným, vystrojení proti ďábelským útokům a nástrahám, modlitby za jiné, využívání svého duchovního obdarování atd.

Ani církve není na tomto světě dokonalá. Bible nám to nezamlčuje a kriticky na to upozorňuje také dnešní společnost. Ani jeden křesťan není dokonalý; víme to podle sebe. A přece ani to není důvod k rezignaci na cestu víry v Ježíše Krista. Apoštol Jan to vyjadřuje velice výstižně: *Bůh je světlo a není v něm nejmenší tmy. Říkáme-li, že s ním máme společenství, a přitom chodíme ve tmě, lžeme a nečiníme pravdu. Jestliže však chodíme v světle, jako on je v světle, máme společenství mezi sebou a krev Ježíše, jeho Syna, nás očisťuje od každého hříchu. Říkáme-li, že jsme bez hříchu, klameme sami sebe a pravda v nás není. Jestliže doznáváme své hříchy, on je tak věrný a spravedlivý, že nám hříchy odpouští a očisťuje nás od každé nepravosti. Říkáme-li, že jsme nezhřešili, děláme z něho lháře a jeho slovo v nás není. Toto vám píšu, děti moje, abyste nehřešili. Avšak zhřeší-li kdo, máme u Otce přímluvce, Ježíše Krista spravedlivého. On je smírnou obětí za naše hříchy...* (1Jan 1,5–2,2). V tom je naše naděje, navzdory všemu, co se děje.

Dobroslav Stehlík

MÍSTO TRPÍST - TŘI SEKERY

Léta se konalo každoroční přátelské setkání v poslední prázdninovou neděli v západních Čechách v Trpístech. Letos, kdy si chceme kromě jiného připomenout i 80 let od reemigrace ze Slezska a Polska, se sejdem **v neděli 31. srpna 2025 ve 14,00 hodin ve sborovém domě ČCE ve TŘECH SEKERÁCH.** Předtím ve 13 hodin se shromáždíme u hrobu bratra Viléma Jirmana na hřbitově ve Třech Sekerách. Na závěr setkání bude jako vždy pohoštění, posezení s přáteli a v případě zájmu i prohlídka minimuzea, kde je i expozice věnovaná reemigrantům.

Proč setkání v Třech Sekerách? Po jednání se starostou obce Trpísty nebyl zatím vysloven souhlas pro setkání na hřišti v Trpístech. Jsme rádi, že kazatelská stanice ČCE ve Třech Sekerách ochotně vyhověla naší žádosti a umožnila nám setkání u nich uskutečnit.

Nejen do Západočeského kraje se přistěhovalo po skončení války větší množství reemigrantů ze Střelínska, Hradecka, Zelova, Ukrajiny a dalších míst. Mnozí z nich zakotvili právě ve Třech Sekerách. Měli upřímnou víru a zájem o sborový život. Díky obětavosti mnoha farářů i laiků, zejména pak faráře Jiřího Ottera, a pak i mladého vikáře Jana B. Šourka, začala práce ve Třech Sekerách jako stanici sboru ČCE v Mariánských Lázních. Také na jiných místech začala duchovní práce. O této době je možné si přečíst v některých knihách Edity Štěříkové, v knize Návrat od Marie Lárové, v historických záznamech bratra Viléma Jirmana, v Almanachu sboru ČCE Černošín, v diplomových pracích Zdeňky Kvasničkové (Hovorkové), Romana Kouby, vzpomínkách Otto Štěříka a bratra Coufala.

Bratr Vilém Jirman byl také jedním z iniciátorů setkávání křesťanů v Trpístech. Toto místo sloužilo požehnaně po dobu 25 let. Poslední setkání na hřišti v Trpístech se konalo v srpnu 2024 s počtem cca 84 přítomných.

Vděčně vzpomínáme na oblak svědků víry, kteří nás předešli, zvěštovali Boží slovo, osobní víru a snažili se o budování sborového života. Proto si chceme ve Třech Sekerách připomenout i bratra Viléma Jirmana, který 40 let

vedl pěvecký sbor, při bohoslužbách hrál na harmonium a do svého stáří byl svědkem víry v Krista v tomto sboru i okolí. Jménem zapsaného spolku Exulant bychom rádi ve 13 hodin položili kytici na jeho hrob ve Třech Sekeřách. Hřbitov je za obcí, zájemcům o účast zajistíme přepravu auty.

Závěrem bychom rádi připomněli aktuální výzvu bratra faráře Jana Blahoslava Šourka z kázání k 15. výročí sboru ve Třech Sekeřách: „I stalo se slovo Hospodinovo skrze Agea: Je snad čas k tomu, abyste si bydleli v domech vykládaných dřevem, zatímco tento dům (jeruzalémský chrám) je v troskách? Vezměte si k srdci své cesty!“ A dál: „Já s vámi jsem je výrok Hospodinův“. Jistě se to týká i nás a doby, ve které žijeme.

Alena a Rudolf Brahovi

PAMÁTNÍK REEMIGRANTŮM V NEJDKU

V letošním roce uplyne 80 let od příchodu reemigrantů na Nejdecko, do země svých otců. Tito reemigranti pocházeli většinou z Horního Slezska (obce Bedřichův Hradec a Petrovice).

Při této příležitosti plánujeme zřídit památník v nejdeckém parčíku, který slouží jako spojnice mezi ulicemi Rooseveltova a Nádražní. Památník, jehož autorem je Werner Mally, je ztvárněn do podoby kovových otevřených dveří o výšce přibližně 2 metry a symbolizuje to, že Nejdečané reemigranty po roce 1945 přijali a pomáhali je začlenit do společnosti.

Památník chystáme slavnostně odhalit za účasti faráře Českobratrské církve evangelické s tím, že po akci následuje společenské setkání v nejdeckém kulturním domě (Závodu míru 196), kde se svými příspěvky vystoupí historici a pamětníci z České republiky, Německa, eventuálně z jiných zemí.

Pro účely zřízení památníku je vyhlášena sbírka. Peníze lze posílat na bankovní účet Förderverein Petersgrätz, e. V., se sídlem v německém Eschwege: BIC: GENO DEM1 MPW; IBAN: DE6149 0601 2703 0480 1801; text: Pomník – Nejdek 2025. Můžeme také vystavit potvrzení o daru.

Vzhledem k omezené kapacitě nejdeckého kulturního domu prosím sdělte jméno a příjmení zúčastněných osob nejpozději do 31. srpna 2025 na e-mail Pavla Andrše: pandrs@seznam.cz. Rádi bychom do akce aktivně zapojili současné pamětníky a potomky. Podělte se s námi o své vzpomínky na minulost (reemigranti nejen z Horního Slezska, ale i odjinud – Zelov, Volyň atd., jejich návrat do Československa po roce 1945 a další osudy) a pošlete nám své příspěvky do 31. srpna 2025 na e-mail Günтеру Mallemu: ramawe@t-online.de. Aby bylo zajištěno, že se vyjádří co nejvíce lidí, příspěvky by neměly přesáhnout 4 minuty.

Pavel Andrš

BLAHOPŘÁNÍ

Dne 15.4.2025 jmenoval prezident republiky s účinností od 1.5.2025 rektorem Akademie výtvarných umění v Praze profesora Mgr. Tomáše Pospiszyla, Ph.D.

Velice nás těší, že v čele této významné kulturní a umělecké instituce stanul potomek ze zelovského rodu pobělohorských exulantů. Srdečně blahopřejeme.

O novém rektorovi se na Wikipedii dočítáme: Tomáš Pospiszyl studoval v letech 1986–1991 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy teorii kultury a v letech 1989–1992 dějiny umění, mezi roky 1995–1997 studoval na Center for Curatorial Studies na Bard College v New Yorku. V roce 2000 absolvoval studijní pobyt v Muzeu moderního umění v New Yorku. Od roku 2004 byl doktorandem na FAMU, v roce 2016 byl jmenován docentem, v roce 2024 profesorem. V letech 1992–1993 pracoval jako produkční programu Správy Pražského hradu. V letech 1997–2002 byl kurátorem Sbírky moderního a současného umění Národní galerie v Praze. Od 2003 působil jako odborný asistent na FAMU (Centrum audiovizuálních studií). Od roku 2012 pracoval jako pedagog na AVU v Praze, od roku 2016 jako vedoucí Katedry teorie a dějin umění. Dne 5. března 2025 byl hned v prvním kole zvolen kandidátem na post rektora Akademie výtvarných umění v Praze, když získal 11 hlasů od 17 akademických senátorů.

Jan Bistranin

EXULANTSKÝ KAZATEL MATOUŠ VANĚK (1699-1736)

V exulantských životopisech je jeho jméno často opakováno, a proto by si kazatel Matouš Vaněk zasloužil jistě i větší pozornosti, ale prameny jsou, pokud jde o tohoto spíše tichého pracovitěho muže, velmi skoupé. Jmenovaným exulantským kazatelem byl jen necelé čtyři roky, ale jako přítel a zástupce kazatele Jana Liberdy působil mezi Čechy v Goßhennersdorfu devět let. Zvláště v posledních pěti letech svého života věnoval duchovní i materiální pomoci exulantům skoro všechny své síly, ačkoliv péče o exulanty nebyla jeho jediným úkolem.

Sudice nedaleko Opavy byly podobně jako sousední obec Stibořice evangelické, ale dlouholetá protireformace uspěla v Sudicích více než ve Stibořicích a Matouš Vaněk se tu 7. září 1699 narodil už do doby pro evangelíky velmi nepříznivé. Jak se Vaňkova rodina vyrovnávala s omezenou náboženskou svobodou nevíme, a také o Matoušově dětství nám chybí zprávy. Lze zatím jen předpokládat, že poodrostlý Matouš Vaněk se stal žákem těšínské Ježíšovy školy. V roce 1718 nebo 1719 odešel studovat teologii do Halle a svými těšínskými učiteli byl doporučen i do Franckeova sirotčince v hallském předměstí Glaucha, kde si mohl vyučováním dětí zajistit aspoň obědy zdarma. V nám dostupných pramenech se s Matoušem Vaňkem setkáváme v Halle počátkem roku 1720. V únoru toho roku zemřel v Halle jeden ze slezských studentů a jeho krajané, mezi nimi i Matouš Vaněk, nechali vytisknout pamětní spisek se svými kondolenčními básněmi.¹

Při svém studiu teologie se Matouš Vaněk stal spolupracovníkem ve skupině Collegium biblicum bohemicum, která se pod vedením Heinricha Mildeho ve Franckeově sirotčinci od roku 1718 starala o překlady a tisk české náboženské literatury, a zvláště české Bible. Byla to velmi pilná skupina, české traktáty byly tištěny ve vysokých nákladech. Pomocníci při vydávání českých spisů byli zároveň pomocníky při jejich šíření, ale také Češi, kteří na svých cestách navštívili hallský sirotčinec, byli obdarováni vytištěnými českými náboženskými traktáty.² V Čechách a na Moravě byla evangelická literatura sice zakázaná, ale velmi žádaná. Traktáty nacházely odbyt také ve Slezsku a ve slovenských Uhrách.

Dříve než se triadvacetiletý Matouš Vaněk ke konci svého studia začal sám ohlížet po svém možném uplatnění v církevní službě, bylo mu místo nabídnuto a on neodmítl. Direktor hallského sirotčince August Hermann Francke poznamenal 21. října 1722 do svého deníku: „*Mluvil jsem s panem Vaňkem, který se stěhuje k panu Mischke do Glauchy do sirotčince.*“³

Pastor Johannes Mischke⁴ byl pietistický teolog, který od roku 1718 působil ve Slezsku v Ober Glaucha severně od Vratislavi.⁵ V roce 1719 tam začal s tamějším luterským farárem Johannem Andreasem Sauerbreyem⁶ zakládat sirotčinec podle hallského vzoru. Patroni glauchského kostela⁷ tuto iniciativu vítali, olešnický vévoda dal své svolení a dílo se dařilo. Mischke potřeboval několik schopných vychovatelů a učitelů a volba padla i na Matouše Vaňka. Vaněk byl ochoten podílet

¹ Básně napsali Joannes Fridericus Chytraeus, George Friedrich Lindner, Andreas Macher, Johannes Krieger, Mathäus Waneck a Johann Liberda. Vytiskli je pod názvem *Schuldiges Denckmahl Treuer Liebe, Welches, Als Der Hoffnungs-volle Jungling, Johann Christoph Wilhelm von Beesz, aus dem Fürstenthum Teschen in Ober-Schlesien, Ord. V. In Schola Lat. Orphanotr. Hal. Alumnus, Den 25. Febr. 1720 ... in die Ewigkeit eingieng, Und ... den 27. Febr. ... bestattet wurde; ... Mitleydgist aufrichteten Jnnen benannte Freunde, und Landes-Leute.* (Universitätsbibliothek Halle, sig. Gb 956.) - Vaněk pod své jméno připsal „*St[udiosus] Th[eologiae] Carnov-Siles[ia]*“ - Na tento pamětní list upozornil už Alfred Mietzschke: Heinrich Milde. Ein Beitrag zur Geschichte slavistischen Studien in Halle. Leipzig 1941, s. 37, pozn. 95. Z Vaňkova podpisu odvozoval Mietzschke Vaňkův původ z Čarova. V hallském sirotčinci jsou však Sudice zapsány jako místo Vaňkova narození.

² Mietzschke, s. 42

³ Archiv Franckesche Stiftungen Halle, H A 176 : 1.

⁴ Johannes Mischke (1679-1734) se narodil v Rawitschi (Rawicz, Pl). Jeho prvním působištěm bylo Roben ve Slezsku (Równe, Rovné na Hlubčicku).

⁵ Głuchów Górny, dnes část města Trzebnica v Polsku.

⁶ Johann Andreas Sauerbrey (1685-1762) byl také žákem Franckeovým

⁷ Christoph Wilhelm von Kessel (1675-1750) a Johann Friedrich von Kessel (1672-1743).

se na službě v nově založeném sirotčinci, a tak koncem roku 1722 odešel z hallského předměstí Glauchy do slezské Glauchy.

Nově založené školy ve slezském glauchském sirotčinci získaly brzy dobrou pověst. Zřejmě jimi prošlo i několik dětí českých exulantů, jak naznačuje dopis Heinricha Mildeho z 30. května 1724 z Großhennersdorfu, kde byl Milde právě na návštěvě, do Halle A. H. Franckemu:

*„Mé srdce překypuje ve chvále Boží, když uvažuji o budoucím stavu české církve; Pán, náš Bůh, nechává tu a tam věrně vyučovat útlou mládež tohoto [českého] národa. O tom se mi dostal do ruky ne jen ten jeden dopis před mým odjezdem z Halle, v němž jeden český exulant jménem Jak[ub] Ducháč velmi prosí pana Vaňka v Glaucha u Vratislavi, aby dohlédl na to, aby jeho děti byly věrně vedeny k poznání pravdy a bohabojnosti, která má zaslíbení pro tento i budoucí život.“*⁸

O Vaňkově vztahu k jeho rodnému kraji víme jen něco málo náznakově. Zda musel ze svého rodného kraje odejít kvůli své víře, nevíme. Ve své výše zmíněné básni věnované zemřelému studentovi Beeszovi sice naznačuje exulantské osudy,⁹ ale sám proto exulantem být nemusel. Nejpozději však v roce 1725 v Ober Glaucha ve Slezsku utrpěl jakýsi tvrdší nátlak, na nějž se v listopadu 1725 vztahuje dopis hraběte Erdmanna Heinricha Henkela A. H. Frankemu:

„Pan Adelung¹⁰ napsal posledně 24. října, že ten katolický šlechtic, který se na tom

dobřem Vaňkovi dopouštěl svévolnosti (jak jsem nedávno o tom napsal¹¹), byl Bohem citelně potrestán, když jedna jeho děvečka šla kolem poledne s uhlíky přes dvůr; vítr některé uhlíky odvál na zámek, čehož následkem byl takový požár...“

Práce v sirotčinci v Ober Glaucha byla úspěšná, pietisticky vedený sirotčinec se rychle rozrůstal, ale jeho školy se staly citelnou konkurencí nejen jezuitských škol, nýbrž i evangelických škol ve Vratislavi.¹² Protože omezená náboženská svoboda ve Slezsku byla pietisticky smýšlejícím luteránům upírána, útoky nepřátel na sebe nenechaly dlouho čekat. Vaněk se stal prvním cílem nepřátel a už po necelých třech letech musel z Ober Glauchy odejít. Za jakých podmínek se tak stalo, se v prohlédnutých pramenech nepodařilo zjistit. Následkem opakujících se žalob bylo vyšetřování a stále znovu hrozící rozpuštění ústavu. Mischke i patron kostela Johann Friedrich von Kessel psali císaři,¹³ i A. H. Francke se snažil s pomocí pruského krále první nařízení o rozpuštění sirotčince v Glaucha zvrátit,¹⁴ ale všechny prosby a intervence byly marné. Císařské nařízení z 21. ledna 1727¹⁵ s konečnou platností žádalo rozpuštění sirotčince a vykázání obou vedoucích duchovních, Mischkeho i Sauerbreye.¹⁶

Vaňka a Mischkeho vázalo zřejmě zvláštní přátelství a jejich společný úděl vyhnanců byl po Vaňkově smrti zmíněn v jedné kondolenční básni.¹⁷ Vaněk byl počítán k exulantům, jak je naznačeno ve stejné kondolenční básni

⁸ Dopis otiskl Mietzschke, s. 60.

⁹ „Wir loben Gottes TREU, die nach so vielen Plagen / Da man zu dieser Zeit nichts hör't als von verjagen...“ Universitätsbibliothek Halle, sig. Gb 956.

¹⁰ Anhard Adelung, Franckeův žák, působil v letech 1709-1711 jako kazatel v Těšíně, pak od roku 1712 až do své smrti 30. ledna 1745 žil ve Vratislavi jako obchodník s vínem a tajně obchodoval i s náboženskou literaturou.

¹¹ Ta zpráva nám, žel, chybí.

¹² David Cranz: Geschichte der evangelischen Brüdergemeinen in Schlesien, insonderheit der Gemeinde in Gnadenfrei. Eine historisch-kritische Edition Hg. v. Dietrich Meyer. Köln, Böhlau Verlag 2021, s. 116.

¹³ AFSt/H C 798 : 24; - AFSt/H C 798 : 22; - AFSt/H C 798 : 23.

¹⁴ AFSt/H C 838 : 91.

¹⁵ AFSt/H C 841 : 159.

¹⁶ Oba našli hned téhož roku místo v Soravě. Mischke se stal v Soravě direktorem tamějších hraběcích ústavů pro chudé. Od roku 1730 byl pak inspektorem německých škol v hallském sirotčinci, ale už o čtyři roky později zemřel.

¹⁷ „Herr Mischke macht sich auf und schätzt sich höchst beglückt, Dich in der neuen Stadt als Bürger zu empfangen...“ - Tak to vyjádřil Vaňkův přítel Philipp Friedrich Würtenberger. V poznámce ke jménu Mischkeho dodává: „Náš milý pan diakonus [Vaněk] s panem pastorem a inspektorem Mischkem (který před ním vešel do pokoje svého Pána) mnoho ve světě vystáli.“ - Christian-Weise.Bibliothek v Žitavě, sig. Zitt.71/1849 Lugens 422.

o několik řádků níže: „*Putování je konec, zde [na věčnosti] není nikdo exulantem.*“¹⁸

Z Ober Glauchy se Vaněk vrátil do Halle, kde už v roce 1725 zas vyučoval v sirotčinci chudé děti a dále spolupracoval ve skupině kolem Heinricha Mildeho na vydávání české náboženské literatury. V Halle se cítil dobře a po jiném místě netoužil, ale brzy byl ze svého klidu zas vyrušen.

Paní Jindřiška z Gersdorfu slíbila českým exulantům v Großhennersdorfu povolání českého katechety. Hledala radu v Halle, a tam byl v té době Matouš Vaněk jediný, kdo mohl přicházet v úvahu. Vaněk se však tentokrát nemohl rozhodnout, jak o několik měsíců později ve svém dopise ze 17. listopadu 1725 sám napsal.¹⁹ Nevěděl, zda je to Boží vůle, aby už zas opustil práci, kterou právě znovu začal. V jeho bezradnosti se mu ulevilo, když byl do Hennersdorfu povolán Jan Liberda.

O dva roky později se však paní Jindřiška hlásila u Vaňka zas. Hennersdorfský pastor odešel na jinou faru, diakon a inspektorv místním sirotčinci Johan Lukas Siese,²⁰ postoupil na jeho místo a baronka hledala vhodného teologa na uprázdněné místo inspektora a diakona. Matouš Vaněk znal práci v sirotčinci, a navíc uměl česky. Českých exulantů v Hennersdorfu rychle přibývalo, jejich kazatel Liberda mohl trošku podpory v případě nemoci potřebovat a baronka nechtěla být odkázána jen na jednoho tlumočníka. Tentokrát se baronce podařilo Vaňka získat. Stal se inspektorem hennersdorfského sirotčince, diakonem německého hennersdorfského sboru a pro případ Liberdovy nemoci nebo nepřítomnosti i jeho zástupcem.

Liberda a Vaněk byli oba dobří kazatelé. Liberda se staral především o Čechy a kázal česky, zatímco Vaňkovou pravidelnou povin-

ností kromě práce v sirotčinci byla německá nedělní odpolední kázání (diakon, nachmittagsprediger). Do Hennersdorfu docházeli houfně čeští exulanti ze širokého okolí na české bohoslužby, a mnohým Němcům z okolí se zalíbila Vaňkova odpolední kázání. Ortodoxním luterským farářům se nelíbilo jedno ani druhé a s pomocí světské moci se snažili pietistickému vlivu zabránit. Z Oderwitz bylo deset osob dokonce z obce vykázáno a ostatní pietisticky smýšlející obyvatelé byli přísně hlídáni, aby se nescházeli k podomním pobožnostem. Bylo s nimi zacházeno „*hůře než s taškáři*“²¹ Také z Waldendorfu si v roce 1731 stěžoval tamější farář na „*takzvaného českého faráře v Großhennersdorfu Matthey Wanneka*“, že za ním chodí walddorfští farníci a on že podporuje jejich podomní schůzky, což vnáší neklid do sboru.²²

Český exulantský sbor rychle rostl. Vrchností slíbené domky a zahrádky však na sebe nechaly čekat. Exulanti chtěli své domky stavět sami, ale paní Jindřiška měla jiné plány. Hennersdorf byl brzy přelidněn, bídy neubývalo. Vrchnost nechtěla Čechům dovolit, aby si zřídili českou školu, zakazovala jim návštěvy v Čechách. Do Hennersdorfu přišlo více exulantů, než mohl malý statek dost dobře pojmut a konfliktů rychle přibývalo. Baronka zakázala přijímat další uprchlíky a od těch, kteří v Hennersdorfu už byli, si vynucovala poddanskou přísahu. Exulanti však měli své podmínky. Někteří mluvčí exulantů byli z Hennersdorfu vykázáni, ale tím se nic nevyřešilo. Kazatel Liberda měl víc pochopení pro exulanty než pro paní Jindřišku, a proto baronka v březnu 1732 zakázala, aby Čechům kázal, ale úřadu ho nezbavila. Česká kázání musel zatím převzít inspektor Matouš Vaněk. Rozpory exulantů s vrchností vyvrcholily v říjnu stejného roku v Liberdově

18 „*Die Pilgrimschaft ist aus, hier ist kein Exulant.*“ - Tamtéž.

19 Z Vaňkova dopisu cituje C. Meusel: Die Einwanderung böhmischer Brüder in Großhennersdorf bei Herrnhut in Sachsen. In: Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte, Leipzig 1885, s. 45-46.

20 Johann Lukas Siese (1690-1743) pocházel z Bleicherode a byl prvním diakonem a inspektorem v hennersdorfském sirotčinci, který byl zřízen v roce 1722. Když hennersdorfský farář Gottlob Adolph (1685-1745) odešel do Hirschbergu, postoupil Siese na jeho místo. (August Hermann Kreyßig: Album der evangelisch-lutherischen Geistlichen im Königreiche Sachsen von der Reformationszeit bis zur Gegenwart, Crimmitschau 1898, s. 225.)

21 Tak Vaněk ve svém dopise z 25.02.1728. – Výtah z Vaňkova dopisu in: AFSt / H A 116, 1123.

22 Viz Štěrliková: Exulantská útočiště, Praha 2004, s. 100-101.

nepřítomnosti odchodem velké většiny hennersdorfských Čechů do Berlína. Liberda byl v té době na návštěvě ve Slezsku u svého nemocného otce. Když se do Hennersdorfu vrátil, zašel nejdříve za svým přítelem Matoušem Vaňkem. Ten jej naléhavě varoval před rozezlenou baronkou, ale Liberda na jeho dobrou radu nedal. Liberda byl zatčen a předán zeměpanskému soudu.

Po Liberdově zatčení převzal veškerou péči o exulanty, kteří v Hennersdorfu zůstali, Matouš Vaněk. Tak mu přibyl k jeho úřadům inspektora a diakona nesnadný prozatímní úkol třetí. Jeho svěřenců bylo jen kolem 120 osob, ale baronka se na Čechy hněvala a nechtěla o nich slyšet.

Pietističtí přátelé českých exulantů, především Jiří Sarganek a Heinrich Milde, se snažili baronku z Gersdorfu usmířit a pohnuli ji nakonec přece k tomu, že zas dovolila, aby nově přicházející uprchlíci z Čech si směli v Hennersdorfu aspoň krátce odpočinout. Baronka však chtěla mít o přicházejících a odcházejících exulantech přesný přehled. Nikdo z nich nesměl v Hennersdorfu zůstat. Nejdelší dovolenou lhůtou k pobytu byla příprava k první Večeři Páně, která spočívala v náboženském vyučování a mohla trvat nanejvýš šest týdnů. Protože uprchlíků z Čech neubývalo, zdržovalo se v následujících letech v Hennersdorfu přechodně stále kolem 80 osob. Vaňkovi přibyla vedle starosti o chudé a jen pomalu se usazující vrchností akceptované exulanty i starost o téměř denně přicházející uštvané, vysílené a často i zraněné a nemocné uprchlíky. Ty, kteří si to přáli, připravoval náboženským vyučováním k Večeři Páně a u těch, kteří potřebovali delší odpočinek, vyučování protahoval až do šesti neděl. Vaněk musel pravidelně podávat seznamy příchozích i přechodně v obci zůstávajících Čechů, zdůvodňovat jejich zdržování se v Hennersdorfu a hlásit jejich odchod.

Z Hennersdorfu pokračovali exulanti ve své cestě dál. Někteří hledali možnost uchytit se v blízkosti Žitavy, jiní odešli do exulantské kolonie Gerlachsheimu, ale mnozí

odcházeli směrem do Berlína. Protože však v Berlíně bylo postavení českých exulantů dlouho nevyjasněné a vládla tam veliká bída, vyčkávali někteří z nich před pruskou hranicí v Chotěbuzi, kde se spíš mohli nějak uživit.

Vzdor přemíře práce v Hennersdorfu byl Vaněk ochoten posloužit kázáním i na jiných místech, kde bylo třeba. Když v listopadu 1732 zemřel farář Václav Niederwerfer v exulantské kolonii Neusalza, vypomohl v únoru 1733 Vaněk i tam, kázal česky i německy a posloužil Večeři Páně. Tamější Češi si ho oblíbili a žádali si ho za svého kazatele.²³ Pro Vaňkovo chabé zdraví by byla taková změna místa jistě blahodárná, ale Vaněk nechtěl opustit hennersdorfské Čechy.

Teprve 9. března 1733 jmenovala baronka z Gersdorfu Matouše Vaňka českým katechetou. Prozatímní úkol se změnil v trvalou povinnost. Práce mezi pomalu se usazujícími Čechy v Hennersdorfu byla náročná už proto, že mezi nimi byla i jistá menšina, která neměla pro pietistický způsob zbožnosti pochopení a od pietistických kazatelů se odtahovala. Nedobře proslul exulant Řehoř, který brojil proti Vaňkovi stejně jako předtím proti Liberdovi. Zvenku doléhaly na Vaňka stále znovu žaloby ortodoxních farářů z okolí, mezi nimiž byl i žitavský český kazatel. Vaněk byl obviňován, že k sobě lidi láká a ovlivňuje je falešným učením.

Někdy koncem roku 1733 se Vaňkovi dostalo v jeho mnohé práci nečekané pomoci, když do Hennersdorfu přibyl triapadesátiletý nevidomý slovenský pastor Samuel Kephallides.²⁴ Kephallides, kdysi rovněž žák A. H. Franckeho, měl za sebou strastiplná léta pronásledování. Když se v Halle, a odtud také paní Jindřiška z Gersdorfu, dozvěděli o jeho bezvýchodném postavení v Uhrách, nechala ho paní baronka i s manželkou a dětmi (čtyři vlastní děti a dva sirotci) na vlastní náklady dopravit do Großhennersdorfu a slíbila mu na dva roky malou podporu. Kephallides chtěl být užitečným a začal pomáhat Vaňkovi v českém sboru. Při neustávající silné emigraci z Čech bylo v českém hennersdorfském sboru víc než dost práce pro oba

²³ Tamtéž, s. 321

kazatele, a uplatnila se i Kepholidova manželka, která byla šikovná v ošetřování ran. Vaněk se zřejmě o část svého platu s Kepholidem dělil.

Práce obou kazatelů v exulantském sboru nespočívala jen v kázání, vyučování a pastýřské péči. Konfrontování s velikou chudobou jen pomalu se usazujících exulantů a s ještě větší nouzí nově přicházejících exulantů se starali i o materiální pomoc pro své nejbídnější a nemocné svěřence. Tu se však museli spoléhat na Boží pomoc, které se jim dostávalo v občasných darech některých dobrodinců na podporu exulantů. Stále znovu bojovali s nedostatkem peněz a exulantskou bídou.

V Hennersdorfu měl Vaněk ve svých třech úřadech mnoho práce a jeho síly nebyly nejlepší, protože už od dětství postonával.²⁵ Přesto se cítil povinen ujímat se vedle českého sboru v Hennersdorfu, také exulantů v Chotěbuzi, kteří většinou prošli Hennersdorfem i Vaňkovým vyučováním před první Večeří Páně v hennersdorském kostele. Vaněk znal jejich minulost i jejich touhy a věděl, že se v Chotěbuzi cítí osamoceni. V Chotěbuzi se sice pravidelně konaly evangelické bohoslužby i v lužicko-srbském jazyce,²⁶ ale i srbštině se Češi museli teprve učit rozumět. Vaněk do Chotěbuzi podle svých možností dojížděl a Čechům i tam sloužil.

V Chotěbuzi se Vaněk seznámil s tamějším farářem a inspektorem Johannem Gottliebem Fabriciem (1681-1741), s nímž se brzy spřátelil. Fabricius studoval teologii také v Halle. Ačkoliv z Lužice nepocházel, zajímal se o lužickou srbštinu, naučil se ji

a staral se o tisk náboženské literatury v dolnolužické srbštině. České exulanty ve městě podporoval, jak mohl a považoval za dobré, aby se jim dostávalo náboženského vyučování v jejich mateřštině. Především mu šlo o jejich pravidelnou přípravu k Večeři Páně.

Počátkem roku 1735 se Vaněk oženil s Fabriciovou dcerou Marií Dorotou a 17. února 1736 se manželům Vaňkovým narodil syn, Gottlieb Matthäus. Jeho kmotrou byla Kateřina Vaňková ze Sudic v Krnovském knížectví,²⁷ pravděpodobně Matoušova matka nebo sestra. Rodinné štěstí bylo však kaleno Vaňkovou zhoršující se nemocí. Jeho sil rychle ubývalo.

Vaněk musel ubývajících síly vzít na vědomí a uvážit, kde je jeho práce více zapotřebí, zda v Hennersdorfu nebo v Chotěbuzi. Protože v Großhennersdorfu nově přicházející exulanti nesměli zůstat, sbor nerostl. O to rychleji však rostl počet českých exulantů v Chotěbuzi.²⁸ Vaňkův tchán Fabricius by ho měl raději v Chotěbuzi, a také naprosta většina exulantů ho do Chotěbuzi naléhavě volala. Vaňkův pomocník, kazatel Kephalides, byl vzdor své nevidomosti v hennersdorfském sboru dobře zapracován a s pomocí své manželky byl schopen se o sbor dobře postarat, a proto Vaněk uvažoval o odchodu do Chotěbuze.

V květnu téhož roku 1736 jel Vaněk zas do Chotěbuze, aby Čechům posloužil, ale tam onemocněl. Z Berlína byl pozván český kazatel Ondřej Macher, aby Vaňka zastoupil. Macher, který už v roce 1734 krátce v Chotěbuzi sloužil, nebyl mezi exulanty oblíben,

24 Kepholidovi prarodiče byli Juraj a Margita Hlaváčovi. Otec Matěj Hlaváč (1645-1700) se stal farářem a byl znám pod jménem Matůš Kephalides (překlad příjmení do řečtiny). Samuel Kephalides se narodil v roce 1680 v Banskej Bystrici. Teologii studoval krátce ve Wittenbergu, pak v Halle. V roce 1705 se stal kazatelem v Rožňavě, ale tam mohl zůstat jen rok. 1706-1724 sloužil v Gelnici a od roku 1725 v Lipanech na východním Slovensku. Byl pronásledován kvůli svému pietistickému smýšlení, dostal se i do vězení a snad až na galeje. V té době ztratil v důsledku jakési nehody zrak. Marně se pokoušel uplatnit na Slovensku a pak i v Sedmíhradsku. Byl z Uher vykázán. Zprávy o Kepholidově životě v Uhrách jsou jen kusé, útržkovité. – Později, koncem roku 1742 odešel Kephalides z Hennersdorfu do pruského Slezska, kde měl sloužit exulantům v Domaslavicích. Ti jej však odmítali, protože jim nechtěl lámat chléb při Večeři Páně. Kephalides zemřel v roce 1746 ve Vratislavi.

25 Meusel, s. 72.

26 Lubina Mahling: *Verflechtungsraum Lausitz. Böhmisches-ungarische Exulanten und Lausitzer Sorben. Begegnungen und Beziehungen im 18. Jahrhundert*. Budyšin 2019, s. 20.

27 Meusel, s. 23.

28 Podle zprávy kazatele Schulze v úvodu k první české matrice exulantské kolonie v Českém Rixdorfu, který přišel do Chotěbuze koncem února 1737, bylo v Chotěbuzi 200 exulantů.

někteří však jeho službu přece akceptovali. Macher si 25. května 1736 zapsal do svého deníku:

„Dnes [25.05.1736] jsem byl volán do Chotěbuzi, protože pan Vaněk, který tam přicestoval, nebezpečně onemocněl. 27. jsem musel tamějším českým bratřím posloužit kázáním. Přítomno jich bylo 50, ale už o několik dní později se jejich počet zvýšil na více než osmdesát a každý den přicházejí noví [exulanti].“²⁹

V té době, na jaře téhož roku 1736, zesílily zas žaloby ortodoxních farářů. Vaněk se hájil, nicméně několik lužických farářů podalo 28. května 1736 společnou stížnost na Vaňka u královských úřadů. Už značně vysílený a nemocný Matouš Vaněk, který všechny nabídky z jiných míst odmítal,³⁰ se přece jen rozhodl k přijetí nabízeného mu místa v Chotěbuzi, i když věděl, že i tam má pro své pietistické smýšlení celou řadu protivníků mezi úředníky i mezi duchovními. Ani exulanti v Chotěbuzi nebyli zcela zajedno, někteří se podobně jako v Hennersdorfu od pietismu distancovali.³¹

Chystané stěhování do Chotěbuzi se protahovalo kvůli Vaňkově nemoci, ale nemoc se nelepšila. Naopak. V podzimních měsících se velmi zhoršila a Vaněk pochopil, že se blíží konec jeho života. Český sbor mu tak ležel na srdci, že mu v posledních dnech svého života napsal dopis na rozloučenou ve verších, který nám dává nahlédnout do hennersdorfského exulantského sboru očima pietistického kazatele a přibližuje nám i Vaňkovo pojetí jeho duchovní služby mezi exulanty:

„Rozžehnání se věrného pastýře s přemilou svou církví a oddání ji na srdce jiného učitele.

Mně nad všecko milejší církevičko jediná, tys mi byla v čas zdejší od Boha oddaná: v mé srdce mi tě vložil tvůj milý Spasitel a mne k tomu odložil, bych byl tvůj učitel.

2. Ach, jakť sem tě miloval co vlastní duši mou, pro tě sem nešanoval sebe mírou žádou; dnem nocí to rozkoš má byla pracovati, aby se duše každá mohla z hříchů káti.

3. Tak mé srdce hořelo k jedné každé duši, že jest nikde nemělo takové rozkoši, než kdy jaké ovčičky (když vůkol mne byly) co nebeské hvězdičky srdce mé silily.

4. A za to jsem nežádal stříbra ani zlata, neboť sem ho nehledal (toť bídna odplata!), ale uložil sem vás čistou zasnoubiti Pannu Pánu Ježíši, tak užitek vzíti.

5. Užitek ač sem také spatřil, však dost mírně; neb duše všelijaké sou, též i odporné; jedny slovo přijaly jak od Krista Pána a hned v srdci vzrůst vzaly, tiť sou má koruna.

6. Šetřili druzí také pilně slova Páně, než pouta všelijaká, i domnění mylné, zevnitřní spravedlnosti, ctnosti přirozené, činily jim těžkosti; toť sou duše vlašné!

7. Však třetí částka lidí jen počet množila, neb nikdá své bídy pravě necítila; jak k slovu Páně přišli, jsouce oslepeni, studene v církev vešli, tak sou v ní studení.

8. Ach, co mám říct o čtvrté částce církve české? Ti sou byli té svaté milosti nebeské převelice nevďeční, ano i odporní; jestli se neobráť, budou zavržení.

9. Nyní se ještě jednou k tobě obracuji, nebem i zemí každou duši osvědčuji, že sem já nezameškal dnem nocí učit, jak sem kde potřebu znal, a tak vás cvičiti. Skutk. 20, 27-32.

10. Ej! čist sem krve vaší, to vám směle pravím. Neboť sem i mé duši nelitoval, to vím; dnem nocí sem pracoval, vůbec i po domích, v učení až umdléval i v modlitbách mnohých.

11. Když sem tak šťastný nyní, tímto mým odchodem, by skrz to mé loučení každý byl

²⁹ Cituje Meusel, s. 77.

³⁰ V roce 1735 mu bylo nabízeno místo v Klixu (Mahling, s. 25)

³¹ Tak lze vyčíst z Macherova deníku, cituje Meusel, s. 78.

přiveden k mému Pánu Ježíši skrz pravé pokání, co nemohlo prospěti při vás mé kázání!

12. *Vy, kteří jste již věrni, bděte! Pamatujte na všechna má učení, pilně pamatujte, že sem po tyto léta vás vždy vyučoval pokání k Pánu Bohu a víru předkládal.*

13. *A nyní, bratři moji, poroučím vás Bohu; slovo jeho vás spojí; jáť to dát nemohu, ale on vám můž dáti díl s posvěcenými, vás lépe než já vzděláti a bydleti s vámi.*

14. *Šťastné sem vás v tom poznal, že ještě jednoho Pán z lásky vám zanechal věrného strážného; buďtež jemu povolní, tak aby s radostí úřad vedl mezi vámi, ne s hořkou teskností.*

15. *Bud' ty jich pilen, otče starý Simeone! ty si býval můj rádce, měj již péči o ně; na tvé srdce je kladu, již ty je probuzuj, by lsti zpředu i z zadu d'ábla znali, zjevuj.*

16. *Rač ti Bůh otvírati své poklady hojně, moudrosti naplniti, bys slovo pokojně mohl všem rozdělovati, jak potřeba komu; duše nemordovati*, bud' bedliv v tom domu.*
*Ezech. 34, 4-16.

17. *Aumysl [úmysl] tvůj i tvá ústa on sám tobě spravuj; předně přítelem Krista bezpečně postavuj. Pak po tvém pracování on v pokoji libém propust' tě k spočívání, ať se zase sejdem.*

18. *Tak vás všech ústy libám, Pán Ježíš vás žehnej (více vás neuhlídám), v víře vás zachovej; v den slavného vzkříšení zase se sejdem a spolu k potěšení věčně zůstaneme.*

19. *Radostně tobě, Kriste, mou duši od dávám, manželku a mé dítě tobě od dávám. Nu již Pane Ježíši! konec se přiblížil, vem mne z práce k tvé skřejší, kteroužs mi uložil, Amen.*³²

Je to báseň dojemná a upřímná. Začáteční písmena jednotlivých veršů se řadí do autorova podpisu (akrostich): „*Matouš Vaněk, váš bratr*“.

Brzy po napsání dopisu na rozloučenou, v němž Vaněk svěřil exulantský sbor svému dosavadnímu staršímu pomocníkovi Samuelovi Kepholidovi, Matouš Vaněk zemřel a do hennersdorfské matriky bylo zapsáno:

„24. listopadu 1736, brzy ráno v páté hodině, zemřel v Pánu po zdlouhavé nemoci ctihodný a v Bohu pobožný a učený pan Matouš Vaněk, zasloužilý diakonus při kostele, inspektor ústavů pro chudé, také pastor českého houfečku zde, a 2. prosince byl za početného doprovodu po kázání na text žalmu 143, 10: „Nauč mě plnit tvou vůli“ atd. a pohřební řeči na slova, tento učedník nezemře“ v kostele pohřben. Jeho stáří bylo 37 let, 2 měsíce, 2 týdny a tři dny, ve svém úřadu byl desátý rok a v manželství 1 rok, 9 měsíců, 2 týdny a 1 den. Žid. 13, 7 a 17.“³³

Počátkem roku 1737 se do Hennersdorfu dostavila královská vyšetřovací komise ve věci stížností ortodoxních duchovních na kazatele Matouše Vaňka, ale Vaněk se už hájit nemusel. Na místo hennersdorfského inspektora a diakona byl povolán Johann Gottlob Kramsch,³⁴ zatímco o nového českého katechetu se vrchnost nestarala. Samuel Kephalides působil mezi exulanty nějaký čas na vlastní pěst. Nově přicházející exulanty však nehlásil, spíše jejich přítomnost v Hennersdorfu zatajoval, aby nebyli předčasně vyhnáni. Teprve po dalších třech letech baronka pochopila, že tak ztratila o Česích na svém statku přehled. V lednu 1740 jmenovala Kephalida českým katechetou a vyžadovala zas pravidelné zprávy.

Vaňkova smrt zarmoutila Čechy v Hennersdorfu a zmařila naděje exulantů v Choťebuzi. Vaňkův dopis českému sboru na rozloučenou byl poslán Jiřímu Sargankovi do

32 Pro čtivost a lepší srozumitelnost byl text ortograficky upraven.

33 Žid. 13, 7: „Mějte v paměti ty, kteří vás vedli a kázali vám slovo Boží. Myslete na to, jak dovršili svůj život a následujte je ve víře.“ – Verš 17: „Poslouchejte ty, kteří vás vedou, a podřizujte se jim, protože oni bdí nad vámi a budou se za vás zodpovídat. Kéž to mohou činit s radostí, a ne s nářkem; to by vám nebylo na prospěch.“ – Zápis z matriky cituje Meusel, s. 72.

34 Meusel, s. 73.

Halle s prosbou, aby jej zařadil do připravovaného nového českého zpěvníku. Tak se také stalo, báseň byla otištěna v Lipském kancionálu³⁵ na str. 1026, jako píseň 1152.

Když hennersdorfští Češi v červenci 1738 obdrželi nový zpěvník, psal kazatel Kephaldes Sargankovi:

*V pátek nato, před začátkem pravidelné vzdělávací hodiny, přijali mnozí další čeští bratři a sestry zpěvník, ti chválili znovu živého Boha; vzdělávací hodinu začali zpěvem žalmu 148 a zpívali pak s velkou zbožností a lítostí z [nového] zpěvníku první píseň, která se nachází na straně 1026.*³⁶

Zpívali Vaňkův dopis na rozloučenou, a tak si opakovali jeho napomenutí.

Edita Štěříková

K 200. VÝROČÍ ZELOVSKÉHO KOSTELA

Potomci zelovských Čechů, rozptýlení na mnoha místech různých států, si letos mohou připomenout významné dvousté výročí zelovského kostela. Jedná se přece i o kus jejich rodové historie. Vždyť to byli i jejich předci, kteří se na výstavbě kostela podíleli, a kterým se potom se stal důležitou součástí životů. Zde naslouchali zvěsti evangelia a prožívali všechny důležité životní mezníky: křty, konfirmace, svatby, slavili tu společně Večeři Páně, prožívali sváteční dny každého roku.

Důkladný obraz o přípravě stavby kostela, její realizaci a o dalších skutečnostech s tím spojených si můžeme udělat z informací v knize Edity Štěříkové „Zelów – Česká exulantská obec v Polsku“, která by měla letos vyjít již ve třetím vydání.

Zároveň je třeba zdůraznit, že od roku 1945 celé břímě údržby, oprav a rekonstrukce kostela (ale i hřbitova) leželo na bedrech členů Evangelické reformované církve, kteří v Zelově od skončení 2. světové války žili a žijí a jim patří velký dík za to, že si letos

s nimi i my v tomto kostele můžeme svou historii připomínat. Kromě díky chceme členům zelovského sboru přát, aby i dále rostli ve víře, vzájemné lásce a aby skrze ně bylo oslaveno jméno Ježíše Krista.

V Zelově před sto lety

Před sto lety, v roce 1925, zelovští potomci českých pobělohorských exulantů také oslavovali kulaté výročí svého kostela. Slavnost se konala v neděli 6. září. Jak celé oslavy probíhaly se mi nepodařilo zjistit, jisté je, že na nich zazněla přednáška zelovského rodáka a tehdy čerstvého bohoslovce Josefa Pospíšila, připomínající koupi Zelova v roce 1802, jeho osídlení a skutečnosti spojené s tímto kostelem. Zde si můžeme přechíst část toho, co tehdy potomci exulantů slyšeli:

Referát p. Josefa Pospíšila, syna Emila, bohoslovce fakulty teologické ve Varšavě, vyhlášený v zelovském ev. reformovaném chrámu Páně ke stoleté památce posvěcení tohoto chrámu, odbyté dne 6. září 1925 r.

Úvod

Mnohý snad z nás nejednou se zamyslel nad tím, jak ten náš chrám, kterého památku posvěcení dnes světíme, byl vystavěn, jakými prostředky to vše, co v něm dnes vidíme zůstalo spořádáno. Rádi bychom se snad také dozvěděli, jaké že jsou začátky Zelova, který dnes počítá kolem 1200 rodin.

Bohužel, že náš Zelov není žádným velkým městem, které by zaujalo pozornost některého ze spisovatelů. V tomto ohledu nemáme dnes žádné práce. Jako materiál k tomu, co bych mohl k té věci povědět, čerpal jsem částečně z „Kroniky sborové“, částečně pak z „Aktů“, které jsem v archivu farním sboru našeho našel. „Kronika“ psaná od farářů Aleksandra Glovackého a zvláště od velmi pracovitého faráře Jana Mozesa dovedená je do 1869 r. Jak veliká škoda, že faráři pozdější nepsali „Kroniku“ dál, nebo mohli bychom my dnes a po nás naši potomkové

³⁵ Sargankem koncem roku 1737 vydaný zpěvník *Cithara sanctorum aneb Žalmy a Pjsně Duchownj staré y nové*, byl vydán v Lipsku, a proto bývá nazýván zkrátka Lipský kancionál.

³⁶ Opis Kephaldova dopisu z července 1738. - AFSt/H C 375 : 31 a-b.

dověděti se mnoho věcí, týkajících se Zelova a zvláště sboru našeho. Poněvadž v „Kronice“ jsou zapsané toliko hlavnější události, proto kde mi bylo potřeba nějaké podrobnosti, musil jsem se utéci k „Aktům“. „Akta církevní“ psána do 1819 r. v jazyku českém, od 1819 – 1889 r. v polském, od 1889 r. většinou v ruském, také nejsou v úplném pořádku, nebo to, co by se týkalo stavby chrámu je v nich velice málo. Nejvíce akt týká se tak far. Mozes, který všechny papíry, které k němu buď přicházely, buď že sám vysílal, nalážáme v originálu anebo v odpisech. [...]

Příprava k stavbě chrámu

Za doby tohoto faráře [Glovackého] byl vystavěn v Zelově chrám i fara. Dříve bydlel farář administrátor v domě školním dřevěným, bývalým bytě p. Švidziňského, po druhé straně byl sál k obydlování bohoslužeb. Dům ten stál na místě, kde dnes je škola při náměstí.

Už v 1819 r. v dopise starších sboru k superintendentovi, kde vyjadřují svoji žádost a prosbu o faráře, je zmínka o stavbě chrámu. Prosí seniora Diehla, aby jim byl ze své strany nápomocen. Jestli zásluhou faráře Glovackého je, že o chrámě již tehdy přemýšleno, to není menší zásluhou seniora Diehla, který co mohl, to pro náš chrám u vlády vyptával, že k stavbě jeho tak brzy mohli přistoupiti, i že v tom čase byl vystavěn. Aby se pozastavil nad tím, co bude stát stavba chrámu, jaký že chrám stavět a odkud sehnat peníze na jeho stavbu, přijel do Zelova v červenci 1820 r. farář Scholz [Scholtz] z Žychlina. Protokoly byly hned sepsány i odeslány do komise státu.

Chrám měl být 40 loktů dlouhý, 22 l. široký a 11 ½ l. vysoký. Věž měla býti čtvercová (kvadrátová) taškami krytá.

Kromě dřeva, které obec brala ze svého lesa, měl státí kostel a jmenovitě materiál (totiž vápno, cihla) dělený podle revize Nejvyšší stolice rozpočtové 30,531 Zl./2 gr.

Plán chrámu byl hotov, rozpočet byl hotov, pozůstalo to nejdůležitější, odkud vzíti peníze na jeho stavbu. Farář superintendent

Diehl vystaral u vlády na stavbu chrámu 18.994 Zlp. 26 gr., kterou tutam vyplaceno v splátkách po 6.000 Zl. První splátku obdrželi hned na začátku stavby. Vybrali si tři zplnomocněnce jmenovitě: 1) Jana Andrše, bývalého vujta, 2) Jana Hoffmana staršího sboru i faráře Glovackiho a dali jim celé plnomocenství ku provedení stavby a řízení ji.

Když se to dělo, když přistupováno ke stavbě chrámu, v Zelově bylo podle Aktů 80 domů, asi 80 rodin, v tom 2 Židé Storm a Majer-arendář. Staršími sboru tehdy byli: Jan Hoffman, Václav Zaunar, Bohumil Matějka, Jan Bureš, Jan Tomeš i Jan Andrš, který byl zároveň vujtem obce zelovské.

Samotná podpora od vlády na stavbu chrámu nestačovala, a proto museli předně udělati rozpočet mezi sebou, kdo kolik má dát, a pak obrátit se s žádostí k jiným sborům, které našim rádi přispěli na pomoc. Bohumil Matějka, Jan Tomeš presbyteri sbírali v červenci 1821 r. na Táboře a Čermíně. Jan Dušek, tehdejší kantor a učitel zelovský, a Václav Zaunar presbyter vydali se do Sřelína na Slezsku. Po 18 dnech přinesli 314 zlotých. František Světnička chodil až do Čech a na Moravu. Jan Bureš a Bohumil Matějka presbyteri chodili po zemi Krakovské a Sandoměřské. Ač o peníze bylo těžko, přece co nemohli dát sami při své pílnosti práce, nasbírali v jiných sborech. V prosinci 1821 r. farář Scholz a sbor v Žychlině poslal 1.500 Zl. Potom ještě 300 Zl.

Založení chrámu

Ač peněz neměli ještě dost, přece přistupeno k stavbě. 12.července 1821 byl založen v Zelově chrám zděný na věčnou čest a chválu Bohu v Trojici svatě jedinému. Dne toho šli otcové naši s farářem svým Aleksandrem Glovackým a pozvanými hosty na místo, kde měl státí příbytek Boží. Tam farář měl řeč na tekst žalmu 132 v. 3.4.5. Po kázání a modlitbě farář Glovacký jako pastýř sboru zazdil první kámen pod základy chrámu, stavět se majícího. Potom držel řeč Jan Andrš, jako vujt. Po něm starší sboru Václav Zaunar, Jan Bureš, Bohumil Matějka a Jan Tomeš. Následovně ke shromážděným promluvili farář

ev.-luterský z Lasku Fryderyk Rüdiger, kněz katolický z Bučku Jan Ochmanovski, Józef Swidzinski bývalý majitel Zelova, Józef Skotnicki, Aleksandr Petrozelin i jiní.

Z toho vidíme, jaká láska a svornost panovala mezi lidmi, jak jedni druhých slyšeli na pomoc, a když nemohli jinak, tak aspoň svojí přítomností to projevovali. Po ukončených bohoslužbách z tak velikého štěstí, že mohli položit základy pod stavbu svého chrámu, rozešli se domů. Farář Glovacký pak pozval hosty na oběd. Celý den byl zasvěcen chvále Bohu.

Úplně dokončen byl chrám v červenci 1825.

Svěcení chrámu

3. července toho roku byl posvěcen od generálního seniora i superintendenta církve ev.-reformované v Království polském. Bylo mnoho znamenitých mužů při posvěcení chrámu. Mezi nimi bývalý senátor a kastelán Bronikovski poslanec vojvodstva Kališského, farář Jan Scholz pastýř sboru žychlinského, Stanisław Nieszkowski majitel velkostatku Kącik a mnoho jiných.

Farář Glovacki měl krátkou řeč v modlitebně. Potom se zpěvem písně Q IV „Aj jak jsou milí Tvoji příbytkové“ šli do chrámu. Zde na stupních chrámových promluvil superintendent Diehl. Když ukončil svoji řeč, odevzdal klíč od velkých dveří faráři Glovackému, který uvedl shromážděné dovnitř. Postavili kalich na stůl Páně, přinesli i jiné věci ze zákristie. V chrámě za stolem Páně měl řeč i modlitbu farář Diehl. Potom zpívali píseň složenou od faráře Glovackého a přeloženou do češtiny od Bohumila Fibicha, která zní: Ó radosti ... etc. Kázal farář Glovacký na text 2Kron [Par] 14,2. Přednesl řeč také senátor a kastelán Bronikovský z Kragoli. Požehnání dal superintendent Diehl. Slavnost se zakončila zpěvem písně K XVII „Tě Boha chválíme, Pána svého ctíme“.

Po vystavění chrámu

To, k čemu otcové naši tak tuze toužili, o čemž mysleli od přistěhování se do Zelova, na co nelitovali peněz, práce i snahy všelického, to co bylo pro ně nutné – shromažďovati

se a Boha svého společně chváliti – již měli. 3.července 1825 r. poprvé a od toho pak času, majíce svého kazatele, mohli každou neděli scházeti se v chrámě, aby vzdávali čest a chválu Bohu v Trojici svaté jedinému. Ano chrám byl vystavěn. Ale nemysleme, že byl hned takový, jak ho dnes vidíme, že to vše co v něm jest, bylo hned od začátku. Ne, nebylo stolu Páně, byl pouze malý stolek, lavice nebyly obarvené, v chrámu nebyly varhany, nebyly na věži zvony etc. etc. Ale otcové naši se spokojili málem. Oni věřili, že Bůh, který je až do toho času chránil a vodil cestami svými, je neopustí. Oni šli budoucnosti vstříc s tou vírou a nadějí živou, že Bůh jim bude pomáhati i dále, a že s jeho pomocí všechny potřebné věci přece nabudou.

Od toho času začíná sbor zelovský růsti a vzrůstat. Ještě za faráře Glovackého s 1827 r. oznámily své rozhodnutí náležeti do sboru zelovského ev.-reformovaného církevní kolegia vyznání ev.-augsburského v Kočišově, Kaldunach, Pavlově, Bočaniše, Zablotach.

[...]

Křtitelnice

Sukcessorové Fryderyka Flegela z kolonie Pavlova dali v 1830 r. 100 Zl. na křtitelnici i věci k ní patřící, totiž medenici i džbán.

Varhany

O varhanách mysleli naši otcové hned po vystavění chrámu, totiž v 1826 r. V kterém roce Stanisław Nieszkowski majitel velkostatku „Kącika“, jako člen našeho sboru dal na ten účel 100 Zl. Potom Samuel Šára pozůstavil po sobě na varhany 180 Zl. Úplně ukončeny byly varhany v 1839 r., stály 564 Zl. 12 gr.

Stůl Páně i nakrytí

Byl v chrámě pouze malý stolík. V 1834 r. pořízen stůl Páně na způsob ev.-reformovaného v chrámě varšavském. Nakrytí na stůl Páně bylo mnohokrát změněné.

V 1838 rodina zesnulého Bohumila Fibicha dala 60 Zl. na nakrytí stolu Páně.

V 1838 r. Joanna z Nieszkowskich Nieszkowska majitelka Kąciaka dala hedvábné nakrytí na stůl Páně. V 1841 r. Alžběta i Konstancja Nieszkowské, dcery Stanislava Nieszkowského majitele Kąciaka daly na vrch stolu Páně hedvábné nakrytí obšité zlatým třepením. V 1853 r. Alžběta ze Stehlíků Andršová dala na stůl Páně hedvábné nakrytí zelené bary. V 1854 r. Adolfina z Karczewskich Myszkowska obětovala nakrytí tylové na stůl Páně. V 1854 r. Antonina z Lipińskich Karczewska věnovala koberec udělaný rukou její a v 1867 r. nakrytí na stůl Páně. V 1833 r. Alžběta z Nevečeřalů Slámová koupila pro sbor kalich zevnitř postříbřený, vevnitř vyzlacený. [...]

Uzavření

Dnes, když světíme 100 letou památku posvěcení chrámu Páně, když chválíme a velebíme Boha, že tak veliké věci s námi dokonat Hospodin, že nás až doposud chránil a opatroval, my dnes tak jako otcové naši před 100 lety jdeme budoucnosti vstříc s tou vírou a nadějí živou, že tentýž Bůh, kterýž nás skrze tolik a tak velikých nebezpečí provedl, povede i dále, až nás přivede do té země zaslíbené, kterou připravil všem těm, kteří v něho doufají.

Kdo byl Josef Pospíšil

Josef Václav Pospíšil se narodil v Zelově 9. 5. 1899 v rodině člena staršovstva evangelického sboru Emila Pospíšila (1873-1923) a jeho manželky Bronislavy rozené Hájkové (nar. 1881). Byl prvním ze sedmi dětí, které se manželům Pospíšilovým narodily. V roce 1901 následovala dcera Bronislava Miroslava, která brzy po narození zemřela, v roce 1902 Bronislava Ludmila (provdaná Nevečeřalová), v roce 1904 Anna (provdaná Svobodová), v roce 1907 syn Emil, v roce 1910 Marta (provdaná Sušková) a v roce 1918 Karel Měčislav.

Ve dvacátých letech minulého století, při nepříliš zdařilém pokusu o reemigraci potomků pobělohorských exulantů do „země otců“, byla rodina Pospíšilova rozhodnuta přesídlit do Československa. Dokonce už prodali svůj majetek, ale reemigrace jim umožněna nebyla.

Josef Pospíšil získal v Zelově základní vzdělání a strávil v roce 1912 devět měsíců v okolí Ostrowa Wielkopolskiego, kde se učil německy, se záměrem vstoupit do učitelského semináře. 1. světová válka jeho plány zhatila. Během války se však dále soukromě vzdělával a v roce 1918 složil zkoušky do 6. ročníku gymnázia „Osvěta“ v Lodži. V době polsko-ruské války vstoupil v roce 1920 jako dobrovolník do polské armády a po skončení války od listopadu 1920 působil jako učitel v Zelově. Po dvou letech se přesunul do Lodže, působil opět jako učitel a zároveň dále studoval. V dubnu 1924 složil maturitu a na podzim začal studovat na teologické fakultě Varšavské univerzity, k čemuž dostal od Evangelické reformované církve v Polsku stipendium. Studium teologie ukončil v roce 1930 a 22. června 1930 byl spolu s Alexandrem Piaseckim ordinován na duchovního evangelické reformované církve. Ordinaci vykonal superintendent Władysław Semadeni za asistence farářů Stefana Skierského a Kazimierza Szefera. Potom působil jako vikář v evangelickém reformovaném sboru ve Varšavě, ale brzy odešel na Volyň. Jeho manželka Anna, rozená Burešová, pocházela z české Michalovky na Volyni, a tak se přestěhovali tam. Narodily se jim dvě děti.

Na Volyň v té době existovaly české evangelické reformované sbory v Českém Boratině (kazatelské stanice Stavky a Michna-Sergejevka), v Kupičově (kazatelská stanice Rožišče), v Michalovce (kazatelská stanice Borek-Kuty) a v Ozeranech. Kazatelskou službu v nich vykonávali Antonín Balabán, Jan Jelínek, Jaroslav Opočenský a Jan Matěj Tomeš.

V Lucku, středisku volyňského vojvodstva (asi 50 km od Michalovky), existoval už z doby před 1. světovou válkou polský filiální sbor Evangelické církve reformované. Počet jeho členů však klesal, sbor upadal. Nebyl tam stálý kazatel, bohoslužby se konaly nepravidelně. V roce 1928 rozhodlo vedení reformované církve ve Varšavě o jeho obnově. Nejprve sem dojížděl vykonávat bohoslužby kazatel Jaroslav Opočenský. V prosinci 1932 si sbor pronajal vlastní modlitebnu a v roce 1934 měl okolo 50 věřících.

Po přesídlení na Volyň začal Josef Pospíšil jezdit několikrát za rok z Michalovky do

Lucka. V luterském kostele konal v polštině společné bohoslužby pro evangelíky reformovaného i luterského vyznání. Byla to však jeho vlastní iniciativa. V roce 1932 podal žádost o přijetí mezi duchovní Evangelické reformované církve ve Vilně. Byl přijat a 20. 6. 1932 byl ustanoven správcem farnosti v Lucku a v červenci 1935 byl potvrzen synodem za faráře tohoto sboru. Přesídlil s rodinou do Lucka, bohoslužby se konaly polsky a česky. Vedl i nedělní školu, kde bylo okolo 30 dětí. Zároveň působil jako učitel evangelického náboženství ve škole zřízené Českou maticí školskou v Lucku. V nedělní škole vyučovala i jeho manželka.

Od roku 1925 rozvíjela polská reformovaná církev misijní práci mezi Ukrajinci. Josef Pospíšil a vilenský farář Pawel Dilis byli pověřeni založením evangelického reformovaného sboru ve Lvově a v roce 1935 byl sbor opravdu ustaven. Ve dnech 14.-15. září 1935 se Josef Pospíšil jako zástupce Evangelické reformované církve (vilenské) zúčastnil ve Lvově oslav 10. výročí zahájení misijní práce mezi Ukrajinci ve východním Malopolsku a podílel se na ordinaci prof. Vasilu Kuziwa na superintendenta Evangelické církve Ukrajiny a vedoucího její misijní práce.

V únoru 1939 skončil Josef Pospíšil své farářské působení v Lucku a byl rozhodnutím církevní rady přemístěn do sboru v Konně (dnes Bělorusko). Synod to potvrdil v červnu toho roku. To už ale nastávala nejistá doba 2. světové války.

Po skončení války všichni členové této zelovské rodiny Pospíšilovy reemigrovali do Československé republiky. Dostali se do Brna, kde půl roku bydleli v hotelu a potom se přesunuli do Ostrova nad Ohří. Rodina Svobodova zde zakotvila, další pokračovali do Teplic. Zde Josef Pospíšil 13. 8. 1975 zemřel a je pohřben na hřbitově v Novosedlicích.

Odlišná byla cesta do Československa Josefova bratra Emila Pospíšila. Jak už bylo uvedeno, narodil se v Zelově 24. 5. 1907. V Zelově také získal základní vzdělání a potom studoval na učitelském ústavu zřejmě v Ost-rzeszówě a studium ukončil maturitou kolem roku 1929. V tomto roce nastoupil jako učitel na školu v obci Kněhynky v okrese Luck na

Volyni. Kromě dvou česko-polských a jedné česko-ukrajinské rodiny žily v obci pouze rodiny české. V letech 1929-1933 zde Emil Pospíšil působil jako prozatímní učitel na jednotřídní škole. V roce 1933 složil státní zkoušku a získal odbornost řádného učitele na obecných školách v Polsku. V Kněhynkách se v roce 1934 oženil s Annou Šteflovou a v roce 1936 se jim narodila dcera. V roce 1939 vypukla druhá světová válka a následovaly tragické události, Volyň obsadil Sovětský svaz, potom německá vojska, došlo k volyňskému masakru, v roce 1944 tudy opět procházela fronta a s ní i 1. československý armádní sbor pod vedením generála Svobody. Do něj vstoupilo množství volyňských Čechů. Také Emil Pospíšil byl mobilizován a 25. 3. 1944 v Rovně odveden. V armádě působil v kancelářských službách, neboť pouze tak mu to dovoloval jeho zdravotní stav. Po skončení války působil na vojenském velitelství v Žatci jako demobilizační důstojník. V roce 1946 byl jmenován podporučíkem kancelářských služeb v záloze.

V roce 1946 začala být organizována repatriace volyňských Čechů do původní vlasti. V dubnu 1947 dorazily z Volyně manželka a dcera Emila Pospíšila. Po odchodu z armády v září 1947 začal Emil Pospíšil učit na obecné škole v Žatci. Do roku 1970 žili manželé Pospíšilovi v Žatci, poté se přestěhovali za dcerou do Liberce. Zde Emil Pospíšil 10. 3. 1981 zemřel.

Jan Bistranin

ČESKÁ KRAJANSKÁ MENŠINA V POLSKU

Podle sociodemografické charakteristiky na základě Národního sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 tvoří českou menšinu v Polsku 2 933 osob, z toho 2 251 ve městech a 682 na venkově. Z řad této menšiny je asi 100 lidí aktivními členy Sdružení Čechů v Polsku. Kromě toho odhadujeme, že počet dalších sympatizujících, nesdružených, ale spolupracujících je 500 - 600 osob.

Od roku 2010 sídlí Sdružení Čechů v Polsku v Zelówě (polsky Zelów, česky Zelov), ale svou působností pokrývá celé Polsko.

Česká menšina v Polsku tvoří jen velmi malé procento obyvatelstva, ale na velkém územním rozptýlu. Největší soustředění je právě v Zelówě a okolí, kde se počet odhaduje na 4-6 % obyvatelstva.

Pro dokreslení obrazu uveďme, že na počátku 20. století bylo v Zelówě asi 2 000 tkalcovských dílen a v roce 1914 produkce zelówského průmyslu představovala z hlediska hodnoty asi 1 % celkové hodnoty výroby bavlněných tkanin v celém Polském království. V té době žilo v Zelówě a nejbližším okolí více než 3 000 Čechů, asi 1 500 Židů, 100 Němců a 600 Poláků. Po skončení první světové války čítala česká menšina na celém území Polské republiky více než 30 000 osob a její hlavní koncentrace se nacházela v okolí Łodže a v oblastech Lvovské, Poznaňské a Volyňské. Podle sčítání lidu z prosince 1939 žilo v obci Zelów asi 4 000 Čechů, 2 500 Židů, 1 600 Poláků a asi 600 Němců. V důsledku reemigrace rodin českého původu do Československa po druhé světové válce vykázalo v roce 1950 sčítání lidu v oblasti Zelówa asi 1 000 osob českého původu, 400 osob německého původu, 5 000 Poláků a žádné židovské obyvatelstvo.

Sdružení Čechů v Polsku od svého založení úzce spolupracuje s Evangelicko-reformovanou církví v Polsku a s jejími jednotlivými farnostmi. Je to důsledek dlouhodobé (více než dvoustleté) péče této církve o věřící pocházející z historické církve Českých bratří, kteří opustili svou vlast v důsledku náboženského pronásledování v 16., 17. a 18. století. Proto je právě evangelicko-reformovaná církev zvláštním pojítkem a depozitářem dlouhé historie českého osídlení v polských zemích a dějiny jednotlivých farností jsou také základem pro poznání historie mnoha měst a obcí v Polsku. Většinu členů sdružení tedy tvoří lidé, kteří jsou zároveň členy různých farností evangelicko-reformované církve v Polsku: v Zelówě, Bełchatowě, Kleszczowě, Łodži, Varšavě, ale také v Gęsinci/Husinci a Gościęcicach u Strzelina a v Pstružné (nyní okres Kudowa Zdrój).

Činnost sdružení se zaměřuje na ochranu, zachování a rozvoj kulturní identity české

národnostní menšiny v Polsku, zachování jazyka a popularizaci české kultury a umění a probíhá i ve spolupráci s Ministerstvem zahraničí České republiky, Domem zahraniční spolupráce v České republice, jakož i s Velvyslanectvím České republiky ve Varšavě.

Organizování české menšiny v Polsku

V roce 1957 byl založen celopolský společensko-kulturní Svaz Čechů a Slováků v Polsku se sídlem ve Varšavě (později v Krakově). V rámci struktur tohoto spolku existovaly po mnoho let pobočky, sdružující obyvatele české národnosti. Zelówská pobočka sídlila v místnostech pronajatých od evangelicko-reformované farnosti v Zelówě, v tzv. staré faře. Svou činnost ukončila po požáru budovy v roce 1991 a po neúspěšných pokusech o obnovení činnosti v prostorách mimo faru. Pobočka v Kurowě v obci Kleszczów sídlila v budově evangelicko-reformované fary v Kurowě a ukončila svou činnost po likvidaci Kurowa v roce 1991. Tehdy došlo k vystěhování všech obyvatel především do Kleszczowa a Bełchatowa v souvislosti s rozvojem hnědouhelného dolu Bełchatów. Pobočka v Gęsinci/ Husinci v okrese Strzelin byla v roce 1995 neústrojně začleněna do struktur Spolku Slováků v Polsku.

Po rozdělení Československa na Českou republiku a Slovensko v roce 1993 byly aktivity českých národnostních skupin po několika let málo viditelné a soustředily se především do farností. V roce 2005, kdy v Polsku vstoupil v platnost zákon o národnostních a etnických menšinách a regionálním jazyce, církevní rada evangelicko-reformované farnosti v Zelówě delegovala faráře Mirosława Jelinka, aby zastupoval naši společnost ve Smíšené komisi vlády a národnostních a etnických menšin v Polsku. Od roku 2010 je zástupcem české menšiny v Polsku v uvedené komisi Mikołaj Pejga.

Dnes je Zelów, který se nachází v okrese Bełchatów v Łódžském vojvodství, považován za hlavní centrum české menšiny v Polsku. Podle údajů z 31. 12. 2023 zde žilo 7 059 obyvatel, z toho odhadem 500 příslušníků české menšiny. Sdružení Čechů v Polsku se sídlem

v Zelówě bylo zaregistrováno 8. 1. 2010 a od té doby rozvíjí aktivity k zachování jazyka předků a kulturního dědictví českých osadníků žijících v Polsku po mnoho generací. Díky finanční pomoci Ministerstva zahraničí České republiky získalo sdružení v letech 2011 a 2012 finanční dotaci, která umožnila provést generální opravu a úpravu prostor pronajatých od evangelicko-reformované farnosti v Zelówě pro sídlo sdružení a kulturní centrum. Od 1. 7. 2012 provozuje Sdružení Čechů v Polsku v Zelówě české kulturní centrum nazvané „Český klub“. Díky značné míře obětavého zapojení dobrovolníků a účelové dotaci Ministerstva vnitra a správy Polské republiky je centrum aktivní a po celý rok se tu systematicky pořádají různé tematické aktivity, jejichž cílem je zachovat národní identitu české menšiny a popularizovat českou kulturu a umění. Pro děti se konají setkání spojená s českou pohádkou, pro dospělé s českým filmem. Pořádají se speciální akce, výstavy a integrační setkání. Sdružení prostřednictvím Českého klubu také podporuje poznávání historie našeho města a rozvoj aktivit české menšiny v udržování znalosti jazyka předků, aktivizuje a integruje místní komunitu a vytváří podmínky pro aktivní trávení volného času v rámci organizovaných aktivit. V otevřeném veřejném prostoru se mohou setkávat obyvatelé našeho města a okolí, pro které je důležitá historie a tradice našeho regionu a zachování místního kulturního dědictví. Práce je dokumentována formou fotografií na webových stránkách sdružení www.czesi.org a od roku 2018 také na facebookové stránce Sdružení Čechů v Polsku.

Sdružení provozuje půjčovnu české literatury a hudebnin (v roce 2011 byla zřízena s přispěním grantu polského Ministerstva vnitra a správy). Zástupci Sdružení Čechů v Polsku se účastní setkání a konferencí týkajících se historie českého osídlení na polských územích, projektů věnovaných české menšině, např. při tvorbě turistických questů vypracovaných LGD „Dolina Rzeki Grabi“ s názvem „Śladami Braci Czeskich po Zelówie“ a „O czym opowiadają zelowskie cmentarze“ („Po stopách

Českých bratrů v Zelově“ a „O čem nám vyprávějí zelovské hřbitovy“).

V letech 2022, 2023 a 2024 pořádalo sdružení tzv. „České dny“ pod názvy: „Včera a dnes – Český den v Zelówie“, „S historií v pozadí – Český den v Zelówie“ a „Česká menšina pro Zelów – Český den“. Jednalo se o celodenní akce konané v prostorách evangelicko-reformované fary, přístupné všem obyvatelům a zájemcům. Byly uspořádány venkovní dílny pro děti i dospělé související s tradicemi české menšiny a populárně-naučné konference v Centru dokumentace dějin Českých bratrů v evangelickém kostele. Týkaly se historie českých osadníků žijících v této oblasti, prezentace výsledků výzkumu provedeného v archivu evangelicko-reformované farnosti v Zelówie a současné české kultury, umění a literatury. Na tento projekt byl získán grant Ministerstva vnitra a správy Polské republiky.

Díky spolupráci s evangelicko-reformovanou farností v Zelówě mohlo Sdružení Čechů v Polsku požádat v roce 2017 o dotaci z polského Ministerstva vnitra a správy a v roce 2019 o dotaci z českého Ministerstva zahraničí, díky jimž byly realizovány projekty „Digitalizace archiválií vztahujících se k historii české menšiny v Zelówě“. Dokumentace je k dispozici na webových stránkách spolku www.czesi.org v sekci Archivy Sdružení Čechů v Polsku pod odkazem Archiv 1 a Archiv 2.

Důležitým činitelem, který přispívá k zachování náboženského a kulturního dědictví české menšiny v Polsku, je Evangelicko-reformovaná církev v Polsku, zejména její farnost v Zelówie. V roce 2003 farnost založila „Muzeum Zelów - Centrum dokumentace dějin Českých bratrů“, které sídlí v rekonstruovaných podstřešních prostorách evangelicko-reformovaného kostela v Zelowie a také v jeho zákristii. Jsou zde i prostory pro potřeby archivu, badatelna a knihovna. Finanční prostředky na tuto akci poskytlo české Ministerstvo zahraničních věcí. Tento obrovský projekt mohl být realizován díky spolupráci a pomoci mnoha dalších lidí, především z prostředí Českobratrské církve evangelické

a českého sdružení EXULANT. Prostory muzea dnes slouží k setkávání s historií reformace, naší církve i našeho města. Zvláštní akcí, která se v muzejním sále koná od roku 2006, je Festival divadel pro mateřské školky ze Zelówa a okolí.

Od roku 1999 působí na evangelicko-reformované faře v Zelówě hudební skupina „Zelowskie Dzwonki“, která je jediným souborem v Polsku hrajícím na ruční zvonky. „Zelowskie Dzwonki“ odehrály mnoho koncertů nejen v Polsku, ale také v České republice, Německu a Nizozemsku. Od roku 2013 přispívá na vzdělávací a integrační workshop souboru polské Ministerstvo vnitra a správy Polské republiky. Workshop je vždy zakončen koncertním turné po různých městech spojených s historií Čechů v Polsku.

Farnost v Zelówě provozuje Edukační mateřskou školku Jana Amose Komenského. Školka byla v roce 1994 zapsána do rejstříku neveřejných škol a školských zařízení. I zde na realizaci projektů týkajících se české kultury, umění a popularizace výuky českého jazyka u dětí předškolního věku přispívá polské Ministerstvo vnitra a správy. Jde zejména o pravidelné ročníky předškolního divadelního festivalu „Mali – Wiekszym“ (od roku 2006), vzdělávací aktivity v českém jazyce s názvem „Hrajeme si s češtinou“ – výuka češtiny hrou pro skupinu předškolních ochotných dětí v mateřské škole Jana Amose Komenského (od roku 2014) a přehlídku – poznávání českých pohádek (od roku 2014).

Němými svědky historie potomků Českých bratří v Zelówě jsou budovy, pamětní desky a hřbitovy ve vlastnictví evangelicko-reformované farnosti. V roce 2025 uplyne 222 let od zakoupení osady Zelów a příchodu několika desítek rodin českých osadníků a také 200 let od postavení kostela. Budova kostela je zapsána v rejstříku památek v Polsku jako „Kostel Českých bratří“.

Koho to dnes zajímá?

Důležité jsou otázky: „Koho to zajímá? A koho to bude zajímat za pár let?“ Naši předkové opustili svou původní vlast, když hledali místo, kde by mohli žít a svobodně vyznávat své náboženské přesvědčení, svou

víru – v souladu s Božím slovem zapsaným v Bibli. Všude, kde se usadili, stavěli domy, zakládali školy, modlitebny a kostely a dbali na zachování své rodné řeči. Aby nezapomínali na to nejdůležitější, umístili trvale nad vchod do zelówského kostela a uvnitř nad stůl Páně biblické citáty v češtině: „Nemylte se, Bůh nebude oklamán; nebo cožkoli rozšíval by člověk, toť bude i žítí (Gal.6.7)” a „Blahoslavení, kteříž slyší slovo Boží, a ostříhají jeho (Luk. 11.28)“. To je nejspíš příčinou toho, že širší společnost v Zelówě (ale i jinde) označuje náš kostel jako „český kostel“ a jeho členy jako „Čechy“. Nestydíme se za to, ale svědčí to o naprosté neznalosti nejen historie, ale také o nepochopení cíle, kterým se kdysi řídili naši předkové, a který je pro naši společnost stále důležitý. Již mnoho let mezi námi nejsou žádní čeští občané. Z občanského hlediska jsme všichni Poláci. Pro mnohé je však stále důležitý aspekt našeho původu a možnost nazývat se potomky Českých bratří. Proto členové Sdružení Čechů v Polsku a také členové evangelicko-reformované církve podnikají různé informační, aktivizační a pedagogické aktivity. Jsme malá skupina ve srovnání s komunitou našeho města, natož s celým Polskem. Zdá se, že jde o dlouhodobý proces vzájemného poznávání a ladění spoluzití v nestejnorodém společenství.

Dnešní Zelów (rok 2025) je národnostně a nábožensky prakticky homogenní město (městská práva získal v roce 1957). Stejně jako v celém Polsku tvoří většinu obyvatelstva Poláci, katolíci. Fungujeme v něm tedy jako dvojí menšina – náboženská a historicky národnostní. Neznamena to, že naše komunita je „skanzenem“ minulosti. Nechceme být ani obyčejnou turistickou atrakcí. Evangelicko-reformovaná farnost v Zelówě a Sdružení Čechů v Polsku spojuje lidi, kterým stále záleží na zachování identity a usilují o poznání a uvědomění si tradic a historie. Farnost existuje nepřetržitě od svého založení v rámci Evangelicko-reformované církve v Polsku. Nic se neudělá samo od sebe, nutně je zapotřebí zájem a angažovanost. A to se dnes zdá být největší výzvou.

Znalost češtiny jako mateřského jazyka našich předků se vytrácí. Kvůli malému počtu našich obyvatel, rozptýlení naší komunity a především kvůli řídkým kontaktům s Čechy (Zelów se přece jen nachází v centru Polska) a mnoha tzv. smíšeným manželstvím se vytratila potřeba mluvit česky. Každému připadá důležitější umět anglicky nebo se učit jiné západní jazyky. Využíváme možnosti, aby se naši členové účastnili kurzů češtiny, které pořádá Dům zahraniční spolupráce v ČR díky spolupráci s Velvyslanectvím ČR ve Varšavě. Po několik let se díky pomoci Petra Kolínského a Petra Brodského konaly v Zelowie měsíční kurzy češtiny, které vedli čeští učitelé (spolek Centrum humanitární pomoci krajanům ve spojení s Ministerstvem zahraničí ČR). Děti v naší farní školce se mohou naučit základy českého jazyka, ale další organizované vzdělávání je spíše nemožné – máme příliš málo dětí školního věku a mladí lidé většinou po ukončení střední školy Zelów opouštějí. V Českém klubu se snažíme podnítit zájem o český jazyk – sledujeme filmy pro děti i dospělé a čteme články dostupné na internetu. Nejdéle je čeština přítomna v životě sboru. Po mnoho let po druhé světové válce se bohoslužby konaly jednou měsíčně v češtině – zpívaly se písně z českých zpěvníků, česky zpíval i zelovský pěvecký sbor. Farní pěvecký sbor ukončil svou činnost v roce 2020, což bylo důsledkem zákazu shromažďování spojených s pandemií Covid 19. Česky se učily i děti v nedělní škole – písničky, básničky. V současné době je čeština v liturgii bohoslužeb přítomna prostřednictvím čtení vybraných biblických textů v češtině i polštině.

Ve veřejném, volně přístupném prostoru se již čeština nevyskytuje. V centru města jsou umístěny dvě pamětní desky s informací, že Zelów byl založen v roce 1803 potomky Českých bratří (z roku 1973 a 2003), a to v polštině a češtině. Ve farním areálu máme „Husův kámen“ z roku 1915 a „Komenského lavičku“, kterou dalo zřídit sdružení EXULANT z České republiky, a také památník z roku 2022 připomínající Jana Jelínka. Zvláštním místem je náš evangelicko-reformovaný

hřbitov, který je ve vlastnictví farnosti a je v činnosti bez přerušení od roku 1854. Jsme rádi, že můžeme realizovat společné projekty farnosti Zelów, farní Edukační mateřské školky a Sdružení Čechů v Polsku. Víra spojuje, duch „češství“ je v Zelówě stále přítomný.

*Wiera Pospiszylová,
předsedkyně Sdružení Čechů v Polsku*

VIKÝŘOVICE – 100 LET BAPTISTICKÉHO SBORU

Vikýřovický sbor Bratrské jednoty baptistů si letos připomíná 100 let od svého založení. Je to první samostatný protestantský sbor, který založili potomci českých pobělohorských exulantů po návratu do vlasti předků. Některé skupiny českých pobělohorských exulantů se vrátily do vzniklého Československa již na přelomu let 1922/23, avšak nevytvořily samostatný sbor. Například ti, kteří přijeli v lednu 1923 do Zábřeha nedaleko Šumperka, se připojili k tamnímu sboru Českobratrské církve evangelické. Co však tomu přecházelo? Kořeny těchto věřících bychom mohli hledat ve 14. a 15. století v české reformaci, jejíž nejznámější postavou byl Mistr Jan Hus, upálený 6. 7. 1415 v Kostnici. Následovaly husitské války. Nelze opomenout vznik Jednoty bratrské, založené v Kunvaldě u Žamberka v roce 1457 a její přeložení celé Bible z původních jazyků do češtiny. Byla vytištěna v několika vydáních. Poslední vydání před bitvou na Bílé hoře je z roku 1613. Podle místa tisku je známá pod názvem Bible kralická. Jednota bratrská vznikla v době poměrné náboženské svobody. Pak nastalo složité období, spojené s pronásledováním nekatolíků i s nadějnými chvílemi náboženského uvolnění. V roce 1609 byl vydán Rudolfův majestát, který v Českém království zaručoval svobodu víry a svědomí pro všechny obyvatele včetně poddaných, což bylo v té době něco mimořádného. Jenže katolická menšina se s tím nechtěla spokojit. Nakonec došlo k bitvě na Bílé hoře u Prahy 8. listopadu 1620, v níž česká královská vojska snadno podlehla vojsku císařskému, hájícímu římskokatolické mocenské zájmy. Následně bylo 21. června 1621 na

Staroměstském náměstí v Praze popraveno 27 českých pánů. Nastala Třicetiletá válka a násilná rekatolizace. Jan Amos Komenský musel již v roce 1621 opustit Fulnek a po několikaletém skrývání se odchází v únoru 1628 se skupinou dalších do polského Lešna. Tisíce nekatolíků byly nuceny opustit postupně svou vlast. Byli to Češi i Němci. V Horní Lužici v Sasku, na panství hraběte Zinzendorfa, byl skupinou uprchlíků z Moravy založen v roce 1722 Herrnhut (Ochranov). V roce 1727 zde vznikla obnovená Jednota bratrská. Podle toho, jak silná a násilná byla rekatolizace a jaké byly možnosti tajně opustit svou vlast, emigrace pokračovala až do vydání Tolerančního patentu v roce 1781. Období prusko-rakouských válek kolem poloviny 18. století vytvořilo zdánlivě dobré podmínky k emigraci jedné z dalších vln nekatolíků, a to do Pruského Slezska. Skutečné podmínky byly ovšem značně svízelné. Mnoho emigrantů přišlo o život do doby, než mohli najít příhodná místa pro bydlení a obživu. Postupně vznikla v Pruském Slezsku řada nových českých kolonií (např. Fridrichův Tábor, Čermín, Fridrichův Hradec). V roce 1802 se podařilo asi padesáti českým rodinám z Tábora, Čermína, Sacken, Sophienthalu a dalších míst získat nové pozemky a na nich v roce 1803 založit českou osadu Zelov, která se postupně rozrostla až na město. V roce 1825, tedy před 200 lety, byl v Zelově dokončen a posvěcen evangelický kostel. Zelov (dnes polský Zelów) se stal hlavním centrem potomků českých pobělohorských evangelíků exulantského původu. Do tohoto prostředí proniklo i působení německých baptistů, kteří založili baptistický sbor v nedalekém Kurowku. Počátky českých baptistů v Zelově a okolí spadají do roku 1866. V závěru roku 1869 se konala v Zelově první baptistická shromáždění. Počet baptistů v Zelově a okolí se rozrůstal a již v roce 1872 zde vznikl český baptistický sbor, jehož kazatelem se stal v roce 1874 bratr Karel Jersák. Tento český sbor nejdříve patřil pod správu německého baptistického sboru v Kurowku, ale v roce 1886 se zcela (i úředně) osamostatnil.

Po zrušení nevolnictví v Rusku v roce 1861 se otevřela i pro Čechy v Zelově a okolí možnost stěhovat se na Volyň. V roce 1878 byla založena Michalovka a v roce 1883 se tam přistěhovaly ze Zelova baptistické rodiny Jana Petráka a Jana Matějky. Za dva roky z Kučova rodina Jana Pospíšila a rodina Němečkova. Během několika let se sbor rozrostl na 160 členů. V roce 1903 se však významná část sboru přestěhovala do lepších podmínek a založili novou českou obec Mirotín a pak v sousedství Český Háj. Mirotín se stal centrem českých baptistů na Volyni. V roce 1912 zde byla postavena velká baptistická modlitebna. Na Volyni se čeští baptisté exulantského původu setkali s Čechy, kteří využili carskou nabídku a přistěhovali se na Volyň z Čech a Moravy. Tam, kam se baptisté dostali, intenzivně misijně pracovali. Tak vznikaly české baptistické sbory jak na polském, tak ukrajinském území. Do konce druhé světové války byly na Volyni sbory na Michalovce, v Mirotíně, Zdolbunově, Lucku, Novostavech (Novostavcích), se stanicemi v Českých Novinách, na Stepanovce, v Újezdcích Českých. Shromáždění se konala i na dalších místech. Někde se shromažďovali společně Češi, Ukrajinci i Němci. Poláci až na výjimky zůstali katolíky.

Mezi potomky českých pobělohorských exulantů na území dnešního Polska a Ukrajiny se stále udržovala touha po návratu do vlasti předků. Udržoval se český jazyk. Jeho učebnicí byla především Bible kralická, která ovšem byla zejména nepostradatelnou pro život víry. Zdálo se, že se vznikem Československa se otevřela možnost návratu do bývalé vlasti. Touha byla veliká, ale návrat byl umožněn jen několika stovkám osob. Mezi těmi „šťastnými“ a současně značně zklamánými byli i ti, kteří přijeli o Velikonocích 1925 do Vikýřovic. V tomto transportu byli většinou baptisté z různých, od sebe hodně vzdálených míst. Do jednoho transportu je spojili na polském území. Prímý účastník, Jaroslav Pospíšil (narozený v roce 1905 v Mirotíně, vnuk Jana Pospíšila – prvního kazatele na Michalovce), při příležitosti 25. výročí návratu ve svém proslovu, zachovaném

v písemné podobě, uvedl: „Bylo to 10. dubna na Velký pátek v ranních hodinách v Čenstochové před polsko-československými hranicemi, kam jsme se sjeli z různých nádraží v Polsku: z Lasku, Lodže, Rovna, Ivačkova. Přivítali jsme se a seznamovali navzájem. Pak se náš scelený vlak hnul k hranicím. Čím více jsme se k nim blížili, tím větší vzrušení jsme cítili, neboť setkání s naší vytouženou vlastí bylo v našich myslích něčím neobyčejným. Upravili jsme ještě své zevnějšky a již jsme vjeli do Českých Petrovic u Bohumína... Nálada byla povznášející, a kdo se dovede vcítit do myslí lidí tak toužebně něco očekávajících, to jistě pochopí. Pro nás to byl historický okamžik. Nedovedli jsme si představit, že bychom vjeli do vlasti jen tak bez povšimnutí. Cítili jsme, že tu musí být nějaký obřad, ale nebyl... Konečně jsme dojeli do poslední stanice, do Šumperka ... Tam jsme teprve poznali, jak je v republice těсно. Odhadli jsme to již podle plakátů a reklam, které byly všude na zdech a plotech: byly německé. Byl-li kde český nápis, byl malý jako dlaň a buď byl poškozen nebo byl ušpiněn blátem. I na nádražní budově byl k velkému nápisu „Mährische Schönberg“ ještě z rakouské éry připsán, jen jakoby přilepen, krčící se nápis „Šumperk“. Na každém kroku bylo znát, že pány města jsou Němci.

Nuže, byli jsme tu v Šumperku a mohli jsme si říci, že jsme konečně svou několika-denní pouť uzavřeli. Bylo to 11. dubna 1925. Ze Šumperka nás pomohli stěhovat bratři ve Vikýřovicích již od podzimu bydlící, byli to Julian Janko, Josef Munčinský, Josef Matys, Josef Němeček, Rudolf Tuček a Josef Marek ze Zábřeha.

Místní občané byli právě připravení na slavení velikonočních svátků. My jsme však byli v práci se stěhováním, unavení a ušpinění. Nejhorší bylo to, že jsme se vlastně neměli kam stěhovat. Dvůr, který nám byl přidělen, nebyl na tolik rodin zařízen. Uskromňovali jsme se jak to jen šlo. Po dvou, po třech rodinách do jedné místnosti, ve které byla jen jedna kamna a namnoze jen jedno okno. Mnozí se museli uchýlit na bývalou sýpku.

Odvážení z nádraží trvalo až do pozdních

hodin, kdy nás přikryla tmavá noc a museli jsme přestat. Mnozí vše nestačili odvézt, skončili až druhého dne, v první den velikonočních svátků. Toho dne ráno chodili jsme jeden vedle druhého mlčky. Bylo vidět, že některé ženy plakaly. Jak by ne? Neděle, den Páně a velký svátek a tady tolik práce se stěhováním! A ani to skromné jídlo nebylo na čem pořádně připravit. Tak to trvalo až do poledne. Zatím se povozy se zbytky věcí vrátily zpět ze Šumperka a během poledne br. Václav Valášek, br. Teofil Špringl a br. Josef Pospíšil vyjednali s p. řídícím učitelem B. Minářem propůjčení jedné třídy české školy ke shromáždění. Na tomto prvním shromáždění promluvil br. V. Valášek a br. Jos. Pospíšil a zpěváci narychlo sestavení zazpívali dvě velikonoční písně. To bylo první shromáždění ve vlasti a musím říci, že bylo konáno za velmi stísněných pocitů. Jak by ne, po tolika proměnách. Každý žil v mysli tam, odkud přišel a kde zanechal své bratrstvo a své chrámy. Zde nás bylo málo, nebyli jsme spolu sžiti. Druhého dne, na velikonoční pondělí, kdo jen mohl, jel do Zábřeha za bratřími ze Zelova i Volyně, kteří tam byli usídleni již od roku 1923. Tam mezi svými jsme pookřáli. Od té doby jsme byli u nich častými hosty a oni u nás... Z té prvé doby vzpomínáme též na br. vikáře Rudolfa Šedého z Hrabové, který nás občas navštěvoval a sloužil nám slovem Božím. Též br. kaz. Štíf-ter z Jednoty československé v Olomouci nás v prvních dobách každý měsíc jedenkrát navštěvoval. Budeme dlouho vzpomínat na tato upřímná soužití těchto tří ratolestí jednoho duchovního vinného keře.“

Shromáždění v české obecní škole v Rapotíně, nedaleko za řekou, která dělí Vikýřovice a Rapotín, se konala do listopadu 1926, kdy byl pronájem jedné třídy na shromáždění školou zrušen. Shromáždění se přesunula do provizoria na části sýpky, do nevyhovujících podmínek. Sbor toužil po vybudování své modlitebny. Stavba byla zahájena na jaře 1928 a již 11. listopadu 1928 byla modlitebna s nevelkým bytem pro kazatele slavnostně otevřena. Ale již před tím, v roce 1926 se konala ve sboru výroční konference

moravské župy Bratrské jednoty Chelčického (tak se tehdy jmenovalo společenství českých baptistických sborů). Vikýřovický sbor byl její součástí již od léta 1925.

Rodiny musely dokončovat svá obydlí. Byly zadlužené. I na modlitebně byl velký dluh. Modlitebna zpočátku neměla lavice ani harmonium. Pak nastala hospodářská krize. Sestry po večerech pletly, vyšívaly atd., aby připravily zboží na bazar, pořádaný v modlitebně. Utržené peníze šly na splácení dluhu. Rodiny sboru se finančně i naturálně postaraly o kazatele, kromě jiného i tím, že rodina kazatele dostala krávu, aby měla mléko, a co nespotřebují, aby mohla prodat. A zemědělci ze sboru dodávali pro krávu potřebné krmení. Navzdory situaci sbor pomáhá i jiným sborům, které se ocitly v nouzi. Byla mimořádná sbírka na Lipovou, pro Mukačevo. Do Važce a do teologického semináře v Praze posílá sbor naturální pomoc. Ve sboru byl sociální odbor, který vyhledával nejpotřebnější v obci a také jim pomáhal. Ve sboru fungovala nedělní škola pro děti s několika učiteli. Chodili do ní nejen děti z rodin sboru. O Vánocích všechny děti dostaly vánoční nádlíku. Pravidelně zpíval čtyřhlasý pěvecký sbor atd. Ve výboru sboru byli muži i ženy. Každý tam měl své poslání.

Kromě hospodářské krize lidé začali vnímat, že se blíží válka. Někteří zažili válku předchozí (1. světovou) a nechtěli válku zažít znovu. Proto se 7 rodin ze sboru odstěhovalo do Kanady. Sbor tím ztratil 26 členů. Nastal rok 1938. Sbor se náhle ocitl v Německé říši. Byl hranicí oddělen od ostatních sborů. Až do listopadu 1940 byl zdánlivý klid, i když jinde zuřila válka. Chystalo se vysídlování Čechů ze Sudet. V roce 1941 byla vysídlena řada rodin. Kazatel Teofil Malý musel v létě 1942 opustit Vikýřovice také. Odstěhoval se do Bělé, kde byla stanice pražského vinohradského sboru. V Bělé byl v lednu 1943 zatčen gestapem a nakonec zahynul 5. dubna 1943 v koncentračním táboře v Osvětimi.

Modlitebna byla zkonfiskována, majetek rodin byl rovněž bez náhrady zabaven a rodiny se vystěhovaly do vnitrozemí nebo byly vyvezeny na různá místa. Sbor v podstatě

dočasně zanikl, i když německý záměr byl trvalý. Němci počítali s tím, že se Češi do Vikýřovic již nikdy nevrátí. I druhá světová válka však skončila a původní majitelé se mohli postupně vrátit do svých, zpravidla zpustošených domovů.

Poválečné uspořádání s sebou přineslo řadu změn. Došlo k značným změnám státních hranic i ke stěhování národů. Kromě jiného se polské hranice posunuly na západ. Došlo nejen ke stěhování Němců, ale i Poláků. Češi se na území nového Polska stali nežádoucí, protože na jejich místa se tlačili Poláci z východu. A tak již ke konci roku 1945 se stěhuje Češi ze Zelova i dalších míst do Československa; zelovští baptisté především na Liberecko a Šumperko.

Obnovený vikýřovický sbor již ve dnech 24.-28. 6. 1946 hostil kurz pro pracovníky sborů. Na něj bezprostředně navázala celostátní konference baptistů do 30. 6., na kterou bylo přihlášeno 205 účastníků. Sbor všechny ubytoval a stodolu jedné z blízkých rodin přeměnil na jídelnu. A protože do modlitebny by se všichni posluchači nevešli, byla po jedné straně modlitebny vysazena velká okna a byla vybudována krytá tribuna, aby všichni viděli a slyšeli. Po skončení konference se dojednalo, že v Šumperku vznikne nový baptistický sbor, jehož základem budou baptisté ze Zelova. Do něj odešli i někteří baptisté z Vikýřovic, kteří pocházeli ze Zelova a jeho okolí.

Vojáci Svobodovy armády po válce zpravidla zůstali v Československu a čekali na slibovaný příjezd svých rodin z Volyně. Někteří se pro své rodiny vraceli. Po určitých průtazích ke stěhování skutečně došlo, ale až začátkem roku 1947, v zimním období, v nákladních vagonech. Cesta trvala zpravidla asi dva týdny a byla velmi náročná. Baptistické rodiny z Mirotína, Stepanovky, Michalovky, Zdobunova, Újezdů, okolí Lucka a dalších míst na Volyni se kromě jiného usazují na Šumpersku a stávají se členy vikýřovického baptistického sboru. Početně více než nahrazují ty, kteří odešli do nově vzniklého sboru v Šumperku. Od začátku roku 1946 se vikýřovickým kazatelem stal Vilém Pospíšil,

rodák z Michalovky, který byl v letech 1934 až 1945 kazatelem sboru v polském Tarnově. Sbor se zdárně rozvíjel a rostl. V roce 1955 však byl bratr kazatel Pospíšil zatčen a nezákonně odsouzen na tři a půl roku odnětí svobody, ztrátě občanských práv na tři roky a zabavení příslušné části majetku rodiny. Trest si odpykával v těžkém vězení ve Valdicích. Propuštěn byl po třech letech, s podlomným zdravím. Do služby kazatele se směl vrátit až v roce 1969, tedy jako důchodce. V tomto mezidobí let 1955 až 1969 sloužili sboru laičtí kazatelé, kteří dostali státní souhlas. Úřady jejich počet omezily. Zpravidla 1x měsíčně přijížděl do sboru v neděli tzv. administrátor, to je kazatel pověřený touto úlohou státem. Navzdory tomu všemu se sbor nezmenšoval a měl nedělní školu pro děti (té se mohlo říkat jen nedělní besídka), svá setkání měl dorost, mládež se scházela jak k duchovnímu programu, tak trávila společně hodně volného času, fungoval kroužek sester. Kvalitní pěvecký sbor cvičil každý týden; sloužil čtyřhlasně každou neděli dvěma písněmi, o Vánocích, na Silvestra, o Velikonocích i jindy rozsáhlejším náročným programem. Při slavnostech hrával tamburáš, zpíval mužský i ženský sbor atd. Již před válkou sbor ukončoval kalendářní rok několikahodinovým silvestrovským shromážděním, které trvalo přes půlnoc. Sbor vstupoval do nového roku na modlitbách. Tak to trvalo dlouhé roky i v poválečném období. Rád na tato shromáždění v mém mládí vzpomínám. Program byl slavnostní a velmi pestrý. Míval přes třicet bodů. Začínal v osm večer a končil krátce po půlnoci. Kromě malých dětí se do něj zapojovaly všechny generace. Byl vyvrcholením roku. Modlitebna byla přeplněná. Někteří se rozhodovali pro nový život s Kristem nebo obnovovali svá rozhodnutí. Přicházeli nejen lidé z rodin členů sboru. Nic na tom nezměnila politická situace ani uvěznění kazatele.

Ve sboru se téměř každoročně konala několikadenní večerní evangelizační shromáždění, zakončená v neděli. Kázával při nich pozvaný evangelista. Potřeboval však státní souhlas církevního tajemníka podle

svého bydliště i od okresního tajemníka pro věci církevní v Šumperku. Ne vždy souhlas obdržel, a tím se možnost evangelizace oddálila, než souhlas dostal někdo jiný. Evangelizace byla řadu týdnů předem připravována modlitebně i přípravou složek sboru, které se na evangelizaci pak podílely.

Sbor ovšem neprožíval jen radostné, ale i bolestné chvíle. Kromě toho, že po zatčení kazatele Viléma Pospíšila sbor nedostal ke službě ve Vikýřovicích státní souhlas pro žádného kazatele, mezi těžké chvíle sboru patřilo v určitém období let několik nečekaných úmrtí. Zemřely dvě děti na nevyhlášenou chorobu, další chlapec v důsledku tragické události na silnici; v roce 1963 došlo k dopravní nehodě, při které zemřel při výkonu povinné vojenské služby mladý absolvent vysokoškolského studia. O něco později vjel starší cyklista z obce do cesty našemu mládežníkovi na motocyklu a zanedlouho starý a milý člen sboru nečekaně vstoupil pod jiný jedoucí motocykl s dvěma mládežníky. Hoši z mládeže nic nezavinili a nic se jim nestalo, ale pády cyklisty i chodce byly smrtelné.

Koncem šedesátých let 20. století se začala uvolňovat politická situace. Současně v té době dorůstaly početnější ročníky do mládežnického věku. Vznikl pěvecký sbor mládeže, který zpíval většinou nové čtyřhlasé, z angličtiny přeložené písně. Ty se ovšem musely ručně napsat a nelegálně rozmnožit. Mládež jimi sloužila pravidelně při nedělních večerních i jiných shromážděních, ale i mimo sbor. Například měla koncert ve veřejném sále města Šumperka nebo zpívala při československé konferenci BJB v Bratislavě. Mládež také několikrát o Velikonocích navštívila s programem domov důchodců v Sobotíně. Po normalizaci to ředitel domova zakázal.

V sedmdesátých letech mnozí mladí vstupovali do manželství. Někteří se po svatbě odstěhovali do jiných sborů nebo sbor opustili. Dvě rodiny se vystěhovaly do Kanady. V osmdesátých letech se vystěhovalo do USA a Kanady ilegálně i legálně několik mladých rodin a za nimi pak jejich blízcí příbuzní. Do služby kazatele v letech 1982-85 odešli čtyři bratři s rodinami. To sbor početně oslabilo.

Uvést na několika stránkách stoletou historii sboru není možné. Tohle jsou jen malé střípky veliké mozaiky, které jsem poněkud subjektivně vybral. To, co lze říci objektivně, je to, že sbor byl a je jen maličkou větvičkou ohromného vinného kmene, kterým je Církev Pána Ježíše Krista. Vznikl Boží milostí a z té smí dosud existovat. Není dokonalý, ale dosud žije. Je nutné si však uvědomit i to, že každý úd sboru je osobně odpovědný Pánu Církve, Ježíši Kristu. Sbor prošel řadou radostných chvil i nejednou těžkou situací. Ve všech dobách kromě období násilného vysídlení a rozptýlení se v něm kázalo evangelium Ježíše Krista a Pán přidával církvi ty, kteří reagovali na Boží slovo kladně. Někteří neobstáli, přesto se sbor jako celek nezalekl perzekuce a pokračoval ve své činnosti. Pokračuje i v dnešní době. Ovoce činnosti jednotlivců i sboru jako celku bude hodnotit Pán. Pánu Ježíši Kristu patří čest i sláva.

Některé použité nebo doporučené prameny:

Pamětní kniha sboru BJB ve Víkřovicích (2010)

Archivní materiály sboru

Různé publikace Edity Štěříkové, zejména Zelów

Informační věstník č. 30 (2/2010) občanského sdružení EXULANT

Oldřich Rejchrt: Paprsky kalicha v letorostech Čechů z Volyně

Dobroslav Stehlík

PŘED OSMDESÁTI LETY

Závěr druhé světové války a nastalá situace v oblasti národností způsobila značný i nedobrovolný pohyb obyvatelstva. Otevřela se tím i cesta k návratu potomků pobělohorských exulantů do „země otců“. Rozhodnutí pro návrat potomků exulantů ze Slezska, Polska a Volyně posílila výzva československé vlády z července 1945 k návratu zahraničních krajanů. Již od června 1945 probíhal neorganizovaný transfer potomků exulantů z Polska, později se organizace ujal Československý úřad zahraniční a koncem roku přijížděly transporty ze Slezska. Volyňští Češi, kteří se zúčastnili osvobození Československa v řadách 1. československého armádního sboru, museli na příjezd svých rodin čekat až do roku 1947.

Navrátilivší se potomci exulantů posílili české protestantské církve, hlavně Českobratrskou církev evangelickou a Bratrskou jednotu baptistů. V roce 1946 uveřejnil českokobratrský evangelický farář **Břetislav Hladký** (už v roce 1933 navštívil české sbory na Volyni) v časopisu Kostnické jiskry článek „**EXULANTI – Co si odtud s sebou vzali a co s sebou přivezli zpět**“.

Jedná se o jakési zhodnocení situace potomků exulantů – reemigrantů v prvním roce jejich pobytu v Československu. Pro připomínku toho, co se dalo před 80 lety, otiskujeme druhou část tohoto článku.

Co s sebou přivezli zpět

A co nám odtud přinesli nazpět? To, že lidem Bible v podstatě být nepřestali, a to tak, že se mnohému od nich můžeme naučit. Především je to vidět na jejich češtině. Zaposloucháte-li se a podaří-li se vám nerušit se častými polskými či ruskými kazy, užasnete a nebudete chtít sluchu věřit. Na návsi si vykřikuje kluk svůj genitiv záporný, že si to po něm znovu zopakujete na ujištění, že se nemýlíte. A potom vás uvítá selka a ptá se: „Čeho si přejete, mléka syrového či svařeného? Ale co to říkám: vždyť já jiného, než syrového nemám.“ Za chvíli se k vám posadí jejich pan učitel vzdělání německo-polského, který musí u nás složit nejprve zkoušku z češtiny, aby mohl zde také učit. Nyní už máte na něho v mysli poličeno; a vskutku se vám do vašich myšlenkových tenat brzo chytí i se svými nádhernými zápornými genitivy, které u nás jazykozpytci neslavně pochováli se vším posměchem k úctyhodným nebožtíkům. A za chvíli se vám zdá, že konáte nebezpečnou horskou túru: to exulanti zápolí s abstraktními myšlenkami. Lopotí se s nimi poctivě pomocí slovního pokladu králického a kancionálového ještě předjungmannovského, pomáhají si hojně slovesnými jmény podstatnými, jež u nich nabyly povahy termínů technických i tam, kde my se jich ostýcháme užít. Pomalu nenajdete slůvka, aby u nich nemělo jiného zabarvení a slučivosti s jinými než u nás. A vůbec si musíte chvílemi dát pozor, abyste rozuměli. To my

jsme jiní pašáci, jde-li o ta abstrakta a nové představy. Skočíme si v duchu do nejbližšího krámku vetešnického a popadneme tam třeba nejotřelejší cizí slovo a už jsme hotovi! Snad se bude někomu zdát tato čeština poněkud těžkopádná. Rozhodně neprodělala tolikerého hnětení básnického. Leč jak by asi jásal Vančura, autor Pekaře Marhoulů! Nemohu nezaprosit jazykozpytce: Dříve, než se tato zvláštnost řeči štípené na králičtině rozplyne v naši, falešně, protože směrem dolů, k nedbalosti a neznalosti zdemokratizované češtině, přepadněte ty houfečky se zápisníkem v ruce! Je to jazyk, který ze zásob a ducha kralického rozvíjel se samostatně, jazyk jiné kázně, jaksí sporý a – evangeličtější než je náš moderní novinářsko-pouliční.

Zdejší Češi jsou nakloněni vynaleznout na exulantech cokoli, proč by jimi mohli pohrdat. Beze všeho bolestícnosti vyprávějí o těch pokusech reemigranti leccos. Nevím, uvědomují-li si, že podstatnou příčinou je tu i nadále pohoršení na evangeliu a, co se k němu věky přidružilo. Rozhodně jim leckde upírají přednostní místo jejich nároků na majetek v pohraničí. Spílají jim Poláků, Němců – prozatím na tom skončila chabá vynalézavost. A přece k nám přinesli potomci exulantů mnoho, o čem my zde v našich církvích marně usilujeme, aniž nacházíme porozumění u většiny údů. Je to především opravdová sborovost jejich církevního života. Většině jich, i mládeži, je sbor stále životním středem. Snad tu doznívá i poslední kus odkazu bratrského. Exulanti se neumí anebo neusilují ani jinak organisovat. I hospodářské starosti soustřeďují se k církvi a ke sboru. Vytvářejí si tak nejen duchovní, nýbrž i společenské středisko, čímž uchránili se poměrně značně od manželství církevně či národnostně smíšených. Překvapuje, jak si snadno vytvoří zpěvácký kroužek: téměř v každé – i malé staničce – jej naleznete, jak do bohoslužeb vkládají své produkce. Pěstují ovšem jen píseň církevní – světská píseň lidová jest jim čímsi neznámým. Rovněž tak krojí. Jsou vůbec mnohem vážnější než průměrný člověk zdejší. Nenaleznete u nich oně hravosti a dekorativnosti rokokové, která se stala znakem češství

v dobách po odchodu jejich předků z vlasti, češství zjesuitštěného, odškodňujícího se za bývalou velikost smyslovou barvitostí, písničkami a kroji. Zůstala jim cizí naše moderní švejkovina, neboť neodnaučili se ještě úplně dívatí věcem tváří v tvář – bez niterného uhýbání. Nemyslete však, že postrádají všeho smyslu pro humor. Není těžké je ponouknout k smíchu a žertu, žertují však jinak než my. Ve všem je patrné, že se v nich dále vyvíjelo češství ještě předrokokové, nezložené dobou Temna, a že se nevzdálilo tolik od češství bratrského, předbělohorského jako to naše zdejší. Namluví se toho u nás do omrzení o krajovém svérázu a regionalismu, proč však nebyli exulanti osídlení v souvislých sídlech, aby tyto jejich zvláštnosti nezmezily, nýbrž vydaly také svůj přínos? Proč je důmyslná osídlovací politika rozptýlila od Mariánských Lázní až po východní Moravu? Nebylo vskutku možno soustředit je ve dvou třech krajích blízko sebe, aby nezaniklo v nich, co si uchovali přes tolikerou nepřízeň prostředí až dosavad?

Zvláště Českobratrská církev evangelická, která se o ně starala podle svých možností, dokud ještě dleli v exilu, a navazovala s nimi styky, jakož i baptisté mají na jejich soustředění zájem. Takové sbory, jaké oni vytvářejí, jsou jinak u nás k pohledání. Jen na příklad jejich pevné odmítání jakékoliv práce nedělní! Nechápu a žasnu, jak je něco takového u nás možné. Nařizují-li jim místní národní výbory práci v den Páně, odmítají důrazně a důsledně, nabízejíce své soboty a večery ve všední den. Za to v neděli není zvláštností, že třeba stařec vyjde ve čtyři hodiny ráno, aby došel v osm na shromáždění ve vzdálené vsi. A čtyři hodiny potom klopýtá po horských cestách necestách zpět. A když jim navrhovali místní Češi oslavit návrat do vlasti tancovačkou a politickým řečením, odvrátili se s odporem a pozvali si kazatele, aby jim vykonal slavnostní bohoslužbu. Tato důslednost na dotyčném místě přinesla u pozornějších a hlubších lidí zdejších ten výsledek, že někteří ucházeli se potom o přijetí do evangelické církve. Nepěkně se jich dotýká naše světácké řvaní amplionů,

stále pořádání muzik a netají se hlubokým zklamáním z národa, který si představovali lidštější, hlubší, svědomitější a – evangeličtější než je.

Jejich sborový život nezávisí tak na faráři jako ve zdejších sborech. Není-li ho, těžce toho sice nesou – opravdu hůře než zdejší údové, kteří nedovedou vidět ve sboru svůj životní střed a nemají té touhy po slovu Božím – přesto však dovedou si exulanti i bez faráře pomoci. Čtené bohoslužby nepokládají za méněcenné. Jejich církev není farářskou církví do té míry jako naše. Přesto málokde si dovedou práce duchovního tak vážít jako oni a tak málo se oddávat kritikaření pro kritikaření, u nás tak obvyklému. Ochotně celkem ho vozívají ze staničky do staničky na svých bryčkách i vozech, je-li ochoten arci nečiniti při tom nároků na reprezentaci, jimž dostáti nemohou, a spokojí-li se sedadlem z pytle slámy.

V místech, kde jsem byl hostem, nepostihl jsem nějaké význačné a celkové nespokojenosti se zdejším údělem. Slyšel jsem však o exulantech na Plánsku, jak těžko se přizpůsobují těžším podmínkám živobyті zde a jak se houfně vracejí do Polska, čímž ovšem zle zapůsobí na další repatriční dílo. Přesto jinde čekají další příliv z Husince, Poděbrad i Tábora. Snad by stížnostem plánských exulantů se mohlo předejít, kdyby jim někdo ochotně pomohl se organisovat hospodářsky, vždyť organizační schopnost není jinak jejich silnou stránkou! My zde jsme se naučili ji rozvíjet teprve počínaje 19. stoletím, vlastně až v druhé jeho půli, zatím co oni jako ostrůvky jinonárodní ani nesměli si něco podobného v Prusku či Polsku ani dovolit. Hůře je tomu se Svobodovci. Tu vyrůstá z celé akce veliká tragedie, ohlašující se už nyní několika sebevraždami mezi pravoslavnými vojáky. (Ze Svobodovců pouze nepatrná část jsou exulanti.) Mnozí nemají už tři léta zprávičky z domova. Žijí děti a žena, rodiče a sourozenci? V těch místech tam se po měsíce urputně bojovalo. Půl druhého roku jest jim slibována repatriace rodin, marně však na ni čekají. Nechápeš, komu na tom záleží, aby se zdálo, že u nás je bída s nouzí a poměry

horší než u nich doma. Nechápeš, kdo jim brání i v pouhém získávání zpráv z Volyně. Lidské to není. Svobodovci zatím sedí na svých majetcích na Žatecku, látají si hadry, vaří si a poklízejí dobytek – na polích však valně nesklízejí: není žen, není dorůstajících dětí – pomocníků, jsou jen sliby a sliby. Měli se dožít vskutku lepšího přijetí ve staré vlasti, o níž mívali, dokud zůstávali tam na té zlatorudozelené Ukrajině představy až blouznivé. Ty je zavedly s nadšením do armády Svobodovy, odměnou však je – kruté vystřízlivění.

O EVANGELICKÉ REFORMOVANÉ CÍRKVI VE STROUŽNÉM

Dějiny reformovaných evangelíků úzce souvisí s historií Stroužného (Pstrážna). Celostátně obec patřila do mikroregionu zvaného Českým Koutkem. Tento název má svůj důvod, protože obec založili osadníci a poté exulanti z Čech. Tato země patřila dlouho, až do roku 1742, českému státu. Po druhé světové válce se farář Martin Hoffmann ze všech sil pokoušel připojit tuto část Kladska k Československu, ale snaha byla bohužel neúspěšná.

Do Stroužného přišlo mnoho lidí pronásledovaných pro svou víru. Proběhly tři velké vlny emigrace. Různé prameny uvádějí, že první Čeští bratři odešli do exilu ve druhé polovině 15. století, pak po ediktu Ferdinanda I. v roce 1548 a další po porážce protestantů na Bílé hoře v roce 1620. Nejvíce lidí přichází v roce 1742, protože pruský král slíbil náboženskou svobodu. Z malé osady tak vyrostla velká vesnice, jejíž většinu tvoří protestanti. Lidé chtějí mít vlastní církev. Luteránský pastor Jan Pokorný dostává povolení ke stavbě chrámu ve Stroužném. Není známo, z jakých důvodů Pokorný a zemský správce J. Stillfried potom změnili své rozhodnutí a kostel je postaven nikoli ve Stroužném, ale v Kudowě.

Kvůli náboženskému rozkolu mezi luterány a kalvíny nebyl nový kostel příliš hojně navštěvován. Velkým problémem byla také vzdálenost ze Stroužného do Kudowy. Proto místní lidé po mnoha úsilích postavili v roce 1813 svůj kostel a v roce 1817, po návštěvě

pruského krále byla postavena fara a škola. V roce 1829 byly obě denominace sjednoceny a byl podepsán sjednocující dokument. V roce 1830 byl do Stroužného přidělen český farář Josef Arnošt Bergmann. Jeho zásluhou se farnost velmi rozvinula a stala se místním náboženským a národním centrem i pro Čechy žijící v blízkosti hranic. Pastor Bergmann byl autorem kroniky „*Letopisy parafialnych udalosti ewangelické křestanské obce w Stroužném*“, která je zatím jedním z nejlepších historických pramenů. Z jeho iniciativy byl v roce 1848 postaven kamenný kostel, který stojí dodnes. Po Bergmannově odchodu v roce 1849 přicházeli do Stroužného různí faráři, včetně luteránů. S přibývajícím germanizací se bohoslužby konaly převážně v němčině, někdy i v češtině. Lidé s hlubokými českobratrskými tradicemi se však nikdy nenechali poněmčít, mluvili doma svým národním jazykem, který se zachoval dodnes.

Po dlouhé době, v roce 1933, byl do Stroužného přidělen nový farář Martin Hoffmann. V těchto těžkých časech se mladý pastor stal skálou a oporou pro místní lidi. Ve své práci se řídil dobrem lidí a spravedlností. Farář Bergmann byl jeho vzorem. Za svou činnost k zachování české identity byl po 2. světové válce vězněn a mučen. Nakonec odešel do Německa, ale na své věrné nikdy nezapomněl. Podporoval je duchovně a materiálně. Po válce pastorační péči zajišťovali polští faráři Zdzisław Tranda ze Zelova a Paweł Fibich z Poznań. Trvale však v Stroužném nebyli. Až 50 let po Hoffmannovi v roce 1995 farnost převzal farář Michał Jabłoński. Mladý, energický muž vdechl život malé farnosti. Oživil polsko-české kontakty, pořádal koncerty a získal si mnoho lidí i mimo církev. Za jeho funkčního období byla provedena úprava farního domu „Kalwinka“. Po 11 letech bohužel pastor Jabłoński opouští Stroužné a nastupuje na místo faráře ve Varšavě. Od nynějška má malý sbor dojíždějícího faráře z Kleszczowa u Bełchatowa Krzysztofa Górala. Díky jeho úsilí byl kostel v Stroužném zrekonstruován a jeho původní podoba je zachována. Bohoslužby se konají jednou měsíčně. Farnost má jen 8 lidí. Kdysi velká

farnost s asi 500 lidí byla po 2. světové válce zpusťována. Když přijeli lidé z Polska a východního pohraničí, museli místní uprchnout do Československa a Německa. I přes tak malý počet farností udržují českobratrské tradice. Organizací různých akcí se farnosti daří udržovat kostel, hřbitov a farní dům v dobrém stavu. V první řadě se pořádají koncerty, nejen varhanní, také se konají přednášky o historii tohoto místa, vědecká sympozia a mnoho dalších. Kostel je velmi oblíbený a na nejrůznější akce chodí hodně lidí nejen z Polska, ale i z Čech a Německa. Mnoho lidí hledá své kořeny a předky, kteří kdysi žili v Stroužném.

Ráda bych připomněla jednu významnou událost, která se konala v našem kostele v Stroužném a natrvalo se zapsala na stránky naší historie. Dne 7. května 2023 se uskutečnilo setkání spojené s bohoslužbami pořádané spolkem EXULANT. Téma setkání: *Místa posledního pobytu Jana Amose Komenského v Čechách před exilem*.

Přednášku přednesla učitelka v důchodu a dlouholetá přítelkyně strouženského sboru z Hronova Vlasta Klapalová. Obsah přednášky byl hlavně o působení Jana Amose Komenského na Náchodsku. O historii tohoto místa vyprávěla Wioleta Suzańska, kurátorka evangelického sboru v Stroužném. Bohoslužby vedl bratr farář Petr Brodský. Večeře Páně byla vysluhována s historickým kalichem z Michalovky. Během setkání spolek Exulant předal cenu Jana Amose Komenského pro sbor církve Evangelicko – reformované v Stroužném.

Jsme velmi vděční faráři Petru Brodskému za duchovní posílení malého sboru, když pastor Góral nemohl k nám přijet. Již několik let je naší oporou a dobrým přítelem a vždy se na něj můžeme spolehnout.

Wioleta Suzańska

POSELSTVÍ K 21. ČERVNU

České království hlásící se z více než 80% k reformačním církvím, bylo od roku 1526 spravováno panovníky z rodu Habsburků, kteří aktivně podporovali církev římskokatolickou. Habsburkové se systematicky snažili, v součinnosti zejména s jezuitským

řádem, podporovat pronikání katolického vlivu do vládních struktur, školství, kultury i osobních a příbuzenských vztahů. I za těchto podmínek došlo v Českém království v roce 1609 k zákonnému zajištění svobody svědomí pro každého jednotlivce, bez ohledu na jeho postavení ve společnosti. Šlo o Majestát Rudolfův, první zákon zajišťující v Evropě jedno ze základních lidských práv.

Tento Majestát byl opakovaně porušován; nakonec došlo k revolučnímu zvratu, místo habsburského panovníka byl zvolen Fridrich Falcký, hlavně však byla smluvně vytvořena Česká konfederace, která znamenala svazek pěti zemí Koruny české (Čechy, Morava, Slezsko, Horní a Dolní Lužice), k nimž přistoupily ještě Dolní i Horní Rakousy a nakonec i Uhry. Tento svazek byl řízen ústavou s protodemokratickými rysy; předpokládal krále voleného, nikoli dědičného. Konfederace prohlášená 31. 7. 1619 neměla dlouhého trvání, další vývoj přerušila bitva na Bílé hoře 8.11.1620; v důsledku toho nastal hluboký zvrat poměrů. Zneplatněny byly nejen nová česká ústava, ale i Majestát Rudolfův; vše nahradilo Obnovené zřízení zemské (1627 pro Čechy, 1628 pro Moravu), které mj. zrušilo i svobodu vyznání a přikázalo pouze jedině vyznání římskokatolické.

Během třicetileté války nebylo ještě s konečnou platností rozhodnuto o dalším vývoji, situaci zpečetil teprve Vestfálský mír roku 1648. V té době velmi záleželo na tom, kdo ovládne radnice hlavních měst Čech a Moravy – Prahy a Brna. V obou případech byly radnice zachovány habsburskému státu a Obnovené zřízení zemské ovládlo s definitivní platností obě země. Zásada svobody svědomí byla překryta totalitním nárokem, kterému se měl každý jednotlivec ve všem bezpodmínečně podříditi.

Jako důraznou připomínku této skutečnosti dal postavit císař Ferdinand III. (ne obyvatelé města) v roce 1650 tzv. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze. Jeho vzorem byl zejména Mariánský sloup v Mnichově z roku 1638, kde bělohorský vítěz bavorský vévoda Maxmilián děkuje Paně Marii za tehdejší vítězství, kdy pod jejím

vedením byly zachráněny království, vláda, země a náboženství. Stejně děkuje i Ferdinand III. za záchranu města Prahy.

Podrobně pak celou situaci a význam sloupu probírá v r.1661 příští pražský arcibiskup Bedřich z Valdštejna. Smysl a poslání sloupu lze současným jazykem nejlépe ve vší stručnosti vyjádřit takto: Marie bojovnice, drtící všechno zlo včetně lidských nepřátel – heretiků, je středem celé Evropy; zdraví ji svatí patroni všech národů a klaní se jí obyvatelé všech končin (včetně těch, kde v té době žili protestanté a pravoslavní). Marie vede světskou moc církve, od ní mají králové svá pověření. Oč jiní musí teprve usilovat, Leopold už má dědičně, protože jeho otec zbudoval tento její pomník v srdci Evropy. Tolik svědectví nepopíratelného soudobého dokumentu.

Nová Československá republika chtěla navázat na tradici Majestátu Rudolfova a České konfederace, ne na tradici Obnoveného zřízení zemského. Sloup byl bohužel představitelem druhé alternativy. Způsob jeho odstranění jistě nebyl kulturním činem, je však pochopitelný v daném kontextu.

Dnešní aktuálnost celé problematiky souvisí s nesmírně vážným rozhodnutím, znovu jako v roce 1918: Majestát Rudolfův a Česká konfederace, svoboda svědomí a vzájemný respekt nebo Obnovené zřízení zemské, tedy nikoli svobodní občané, ale manipulovaní jedinci?

Z pozůstalosti doc. PhDr. Evy Melmukové Šašecí

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ

Se souhlasem autora, bratra faráře Jana Dusa, přebíráme pro tuto rubriku článek z jeho stránek <http://www.janzenodus.cz/>. Článek byl napsán 22.2.1989, takže reálie týkající se hrobu Jana Palacha jsou dnes jiné.

U PALACHOVA HROBU A V PALACHOVĚ KOSTELE

Přes dvacet Holanďanů a západních Němců, evangelíků a katolíků, jednalo v sobotu a neděli 28. a 29. ledna 1989 s několika českými a slovenskými katolíky a evangelíky,

vesměs chartisty, o zachování míru a vůbec o zlidštění poměrů na planetě. V neděli po bohoslužbách v salvátorském chrámu jsem se nabídl zahraničním přátelům za průvodce do Všetat, když jsem zjistil, že vysílají delegaci k hrobu Jana Palacha. Vyjelo nás z hotelu Flora v půl jedné holandským mikrobusem osm, dvě Holand'anky, dva Holand'ané, dva západní Němci, Jan Chudomel za Nezávislé mírové sdružení a já.

Evangelický kostel v Libiši byl postaven několik let poté, co Josef II. vydal v r. 1781 toleranční patent. Císař povolil tímto státním zákonem v našich a rakouských zemích evangelické vyznání, které u nás bylo v půldruha stech letech od bělohorské porážky téměř vyhlazeno. Libišský evangelický kostel je vlastně jen modlitebna a také tak byl dlouho úředně nazýván, protože kostely nebyly v toleranční době evangelíkům ještě povoleny.

První novodobý evangelický farář v Libiši, z Uher příšlý Maďar Jan Végh, překonal odpor obřístevské vrchnosti proti stavbě modlitebny až po několika letech a po zákrocích samotného osvětleného císaře, u kterého se dvakrát domohl audience. Česky učil pastora Végha chudý student Václav Matěj Kramerius, kterému za to Végh v Libiši poskytoval přístřeší, stravu a jeden dukát měsíčně. Zmiňuji Végha proto, že od tohoto vzdělaného člověka, autora několikrát vydané české modlitební knihy, pochází latinsky psaná zpráva o jednom z Palachových předků, a sice o tom, který jako první nesl rodné příjmení Palachovy matky, Libuše (rozené Kostomlatské).

Jako chlapec chodil Jan Palach s maminkou do libišského evangelického kostela. Nedlouho před svou smrtí tam byl dvakrát: na Boží hod vánoční 25. 12. 1968, kdy přistoupil s matkou a sborem k svaté večeři Páně, a při pohřbu svého strýce Ferdinanda Kostomlatského 15. ledna 1969 odpoledne.

Do kostela nás v neděli 29. 1. 1989 místní farář ochotně pustil a já jsem ukázal zahraničním hostům a českému příteli lavici, ve které seděli Palachovi, matka se synem, o Vánocích 1968. Kde seděli o tři týdny později s Janovým starším bratrem Jiřím při

pohřbu Libušina bratra, v předvečer Janova sebeupálení, není známo.

Z kostela se odebralo osm zahraničních a domácích poutníků ve stopách Palachovy rodiny na blízký hřbitov, k hrobu Libušina bratra a Janova strýce. Hrob je na levé straně hřbitova vzadu a na náhrobku jsme četli datum smrti Ferdinanda Kostomlatského: 11. 1. 1969. Stáli jsme na místě, kde četl 15. ledna 1969 tehdejší libišský farář, dr. ing. Jakub Trojan, devatero Kristových blahoslavenství z 5. kapitoly Matoušova evangelia, a kde tenkrát naslouchal student čistého srdce, který lačněl a žíznil po spravedlnosti. Následujícího dne otrásl neslýchaný čin neznámého studenta svědomím národa a mnoha lidí ve světě.

Vraťme se k libišskému kostelu a jeho staviteli. V publikaci Ze zápisků Jana Végha z roku 1882 uvádí evangelický reformovaný farář v Černilově Justus Szalatnay toto: „Ano, Végh se zmiňuje i o obrácení a pokřtění některých židů v době této. Tak se dala dne 15. července L. P. 1786 jedna celá židovská rodina z Kostomlat na panství Beřkovickém, záležející z otce, matky a čtyř dětí pokřtiti. Otec se jmenoval původně Herschel Pinkas a přijal na křtu sv. jméno Jakub Kostomlatský“. Palachův židovský praotec se nestal křesťanem proto, aby sobě a rodině usnadnil existenci. Josef II. přece rázně skoncoval s více než stoletým krutým útlakem židů v našich zemích a otevřel jim tím cestu k rychlému společenskému vzestupu. Svým připojením k těm, kteří platili za křesťanské rozkolníky, si musel Herschel Pinkas uškodit u všech, kromě chudé hrstky úředně diskriminovaných a na císařovu osobní ochranu odkázaných rozkolníků. Zmínil jsem potíže se stavbou libišské modlitebny. Jan Végh skutečně zaznamenal, že Kostomlatský utrpěl velkou škodu „v obchodě i živnosti, ale strpěl vše bez reptání, a že z něho se stal dobrý evangelík, toho důkaz máme v tom, že jej sbor Lečický i do svého staršovstva zvolil“. Dodejme, že se v rodině Kostomlatských sebezapíravé hledačství pravdy udrželo. Josef Kostomlatský, nar. 1848, přestoupil jako student k početně nepatrné a tenkrát na nepochopení až i persekuci narážející Svobodné

reformované církvi. V jednatřiceti letech opustil výnosné zaměstnání železničního inženýra, aby mohl vystudovat teologii, a sloužil potom své nové církvi jako kazatel do svých sedmdesáti let. Jeho synovec Antonín Kostomlatský sloužil též církvi, přejmenované na Jednotu československou a nakonec na Církev bratrskou, jako kazatel osmačtyřicet roků.

Vraťme se však ještě do 18. století. Z uvedeného citátu o Jakubu Kostomlatském zdůrazňuji slovo „strpěl“. Jakub Kostomlatský „vše strpěl“, protože byl pokorný služebník pravdy. Poslušně podřídil hmotné zájmy své osobní i své rodiny tomu, co poznal jako svrchovanou pravdu nad světem a nad sebou a nad svou rodinou. Po sto osmdesáti letech se rozhodl jeden z potomků Jakuba Kostomlatského strpět v mladém věku smrt, protože také on byl pokorný služebník pravdy. Jeho farář, už zmíněný dr. ing. Trojan, vyjádřil nejhlubší záměr Palachova činu z 16. ledna 1969 biblickým textem k svému kázání nad Palachovým hrobem 25. ledna toho roku: „Větší milování nad to žádný nemá, než aby duši svou položil za přátele své.“ Překlad Kralické bible, zvolený farářem Trojanem, není méně srozumitelný než moderní překlad ekumenický: „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za své přátele.“ Položit duši, položit život za přátele, za celý národ, aby národ trval na svobodě tisku, to znamená, aby se národ nesmířil se lží, aby se všichni, kdo si říkají Češi, snažili pravdivě mluvit a pravdivě jednat i za cenu velmi těžkých osobních obětí, když přece jeden student dobrovolně přinesl kvůli vyburcování národa k statečnému mluvení a hájení pravdy oběť nejvyšší – toto byl Palachův sebeobětovný záměr, a farář Trojan nemohl vybrat pro jeho pohřeb lepší biblický text než Kristovo slovo z 15. kapitoly Janova evangelia.

Při každé návštěvě libiškého kostela viděl Palach na stěně vlevo od kazatelny Husův reliéf se známým Husovým sedmerem: „Proto, věrný křesťane, hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, mluv

pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti.“ U Husa znamená „až do smrti“ totéž, co staré české „až do těch hrdel“, s nasazením života. Palachovo sebeupálení v Praze evokovalo v národě Husovo upálení v Kostnici okamžitě a všeobecně. A srovnání obou upálení je oprávněné. Hus umřel jako mučedník svého svobodného kázání Božího slova, a bylo to věrně ve smyslu jeho odkazu, že jeho přívrženci postavili čtyři roky po jeho smrti do čela svého programu obnovy křesťanstva, proslulých čtyř pražských článků, tento požadavek: „Najprvé, aby slovo Božie po království Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno.“ Palach odeslal před svým upálením na různá místa dopis obsahující dva požadavky, z nichž první byl tento: „Okamžité zrušení cenzury.“ Ale požadavek zrušení cenzury není nic jiného než světské, sekulární vyjádření požadavku Husova a husitských evangeliků, aby bylo Boží slovo zvěstováno „svobodně a bez překážky.“ Toto světské vyjádření je neúplné a nedokonalé, protože odhlíží od Boha, který je základem veškeré svobody a lidské důstojnosti. Přes tuto neúplnost je však sekulární vyjadřování křesťanských požadavků oprávněné a společensky užitečné. Svou smrtí za svobodné kázání Božího slova připravil Hus víc než jiní velikáni lidstva novověké vítězství sekulární zásady svobody projevu a demokratické samosprávy, a Palach zase podvrací svým úděsným protestem proti cenzuře samotné základy takticky kamuflovaného, ale před jakoukoli skutečnou revizí žárlivě chráněného programu dnešních československých vládců, využívat socialistickou státní moc proti zvěstování evangelia. Husův požadavek svobody Božího slova a moderní sekulární odmítnutí cenzury jsou historicky a obsahově neoddělitelné.

Už proto jsou Hus a Palach mučedníci jednoho rodu. Jiskra z hranice českého arcikacíře zapálila po půl šestém století živou pochodň, která chtěla v lednu 1969 zastavit proces demoralizace národa, proces tzv. normalizace.

ZÁVĚREM

Ještě jednou upozorňujeme, že letošní setkání 31.8. se nebude konat v Trpístech, ale ve sborovém domě ve Třech Sekerách u Mariánských Lázní.

Děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku. Číslo účtu z.s. Exulant je **209898309, kód banky 0800.**

Podmínkou členství v našem spolku není osobní "příslušnost" k exilu, resp. k reemigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace. Přihlásit se můžete na našich webových stránkách exulant@evangnet.cz nebo písemně na adresu spolku. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

EXULANT, zapsaný spolek srdečně zve na každoroční

K O N F E R E N C I,

kterou pravidelně pořádá pro připomenutí významných událostí z dějin české reformace, českého náboženského exilu a návratu potomků pobělohorských exulantů do staronové vlasti.

Letošní konference se bude konat

**v sobotu 20. září 2025 ve sborovém domě Českobratrské církve evangelické
v Pardubicích, Sladkovského 638/44**

Zahájení konference bude **v 10,00 hod.** Po úvodních bohoslužbách uslyšíme přednášky věnované výročí:

450 let od vzniku České konfese

80 let od reemigrace potomků pobělohorských exulantů do ČSR

Výbor zapsaného spolku EXULANT svolává

VÝROČNÍ ČLENSKOU SCHŮZI,

která se uskuteční **v sobotu 20. září 2025 od 13,00 hodin**
ve sborovém domě ČCE v Pardubicích, Sladkovského 638/44.

Program:

1. Ustavení členské schůze (prezence, volby skrutátorů, zapisovatele a ověřovatele zápisu)
2. Výroční zpráva o činnosti spolku od minulé členské schůze
3. Zpráva o hospodaření spolku za rok 2024 a současný stav financí
4. Zpráva revizní komise
5. Další informace, návrhy, diskuse

Nemůžete-li se valné hromady zúčastnit, je vhodné, abyste písemně zmocnili jiné členy sdružení k zastupování. Připravte si podněty pro naši další činnost.

Informační věstník zapsaného spolku EXULANT. Vydává EXULANT, zapsaný spolek. Vychází 2x ročně. Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika. http://exulant.evangnet.cz , registrace MK ev.č. E23692	ISSN 1801-514X
---	----------------